

TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number 23
Ocak - Mart 1974
January - March

THE TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Cooperative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name to the «Turkish Cooperative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes draw up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject with which the Association is concerned is theoretical and practical cooperative work. Its object is to propagate cooperative ideas in theoretical and practical fields, to promote the cooperative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of cooperative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to cooperative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes and balance sheets for the various types of cooperatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations associations and persons on the subjects related to cooperative movements legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange cooperative weeks, festivals and general cooperative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of cooperatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the cooperative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international cooperative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish cooperative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the cooperative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the cooperative movement are instituted in the universities, academies and schools of higher learning and that institutes specializing in the cooperative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing cooperatives, act as guide to them in every respect, and at the request of the member cooperatives and cooperative organizations have their balance sheets audited, as well as assist cooperatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 23

January - March 1974

Kooperatifler Bankası

Rahmi ÖNEN 3
T. Halk Bankası Genel Mü-
dürü

**Dünya Kooperatifçiliğinin Gelişmesinde
Kooperatifçilikle ilgili Uluslararası Kuru-
luşların Rolü**

Şimşek ARMAN 19
Ziraat Yük. Müh.

**Çok Amaçlı Kooperatifler ve Tarım Kredi
Kooperatifleri**

Ferit Kaya AÇIKALIN 33

**Kooperatiflerde Çok Önemli Bir Konu;
Kontrol-Denetim**

Celâl UZEL 39
Yük. Mak. Müh.

**Avrupa Ekonomik Topluluğunda Tüketi-
cinin Korunması**

Çeviren : Yücel ÖZKÖK ... 51
Genel - iş sendikası Eğitim
ve Uluslararası İlişkiler Mü-
dürü

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından
Üç ayda bir yayınlanır.

Sayısı 7,5 TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Nusret UZGÖREN

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü

Basri İMECE

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer
ŞARK
Matbaası — Ankara

CO-OPERATION

Number : 23

January - March 1974

The Co-operative Bank

Rahmi ÖNEN 3
T. Halk Bankası Genel Mü-
dürü

**Role of international organizations con-
cerned with the co-operative movement
in the development of world co-operation**

Şimşek ARMAN 19
Yük. Mak. Müh.

**Multi-purpose and agricultural credit
co-operatives**

Ferit Kaya AÇIKALIN 33

**An important matter in the co-operatives:
Control and supervision**

Celâl UZEL 39
Ziraat Yük. Müh.

**Consumer protection in the European
Economic Community**

Çeviren : Yücel ÖZKÖK ... 51
Genel - İş sendikası Eğitim
ve Uluslararası İlişkiler Mü-
dürü

Published by the Turkish Cooperation Association

Three Monthly Cooperative Studies Review

Corresponding Address
Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - Ankara

Editor for the Turkish Cooperative Association
Nusret UZGÖREN

Director Authorized to printing Affairs

Basri İMECE

(All the Articles express the views of the writers but not
the Association)

KOOPERATİFLER BANKASI

Hazırlayan : Rahmi ÖNEN

1. GENEL AÇIKLAMA :

Karma Hükümet protokolü ve programında çok açık bir ifade ile kaydedildiği veçhile, Kooperatifçilik hareketlerini desteklemek ve geliştirmek üzere Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı bir «Kooperatifler» ve Devletçe desteklenen Sanayi Teşebbüslerini finanse etmek amacıyla da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı, özel kuruluş kanununa sahip bir «Sanayi» Bankası kurulacaktır. Hatırlanacağı gibi Sayın Talû Hükümeti tarafından işçi tasarruflarını ekonomiye değer katan yatırımlara yöneltmek ve onlara istihdam olanakları yaratmak ana görevi ile de bir Yatırım Bankası kurulmasını teminen hazırlanan tasarı, Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş bulunmaktadır. Bu durumda üç, Hükümetin programına göre ise iki yeni bankanın, kısa zamanda kurulması ve halen adetleri 45 olan Bankalar yelpazesinde yerlerini almaları gerekmektedir.

Böylece, konumuz olan Kooperatifler Bankasının belirli olan kaynaktan hangi koşullar altında pay alacağını araştırırken bu kaynaktan, aynı dönemde kuruluş hazırlığında olan diğer önemli bir bankanın da istifade etmek isteyeceğini unutmamak gerekir.

Hemen ilâve etmek isterimki bu husus, bizi, arzu edilen halkçı girişimlerin daha realist olarak gerçekleştirilmesinde, kaynak yaratmak yönünden, gerçekçi olmaya zorlayan çok müsbet bir etken olacaktır.

2. DİĞER ÜLKELERDE KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ, GELİŞMESİ VE FİNANSMAN OLANAKLARI :

1844'de Rochdale'de başlayan Tüketim Kooperatifçiliği hareketinin süratle gelişerek Almanya, Fransa ve diğer Avrupa Ülkelerine atladığı, orada kooperasyona en büyük ihtiyacı olan işçi, zürra, esnaf ve sanatkâr toplumunda kendi ihtiyaçları yönünden oluşumlar kazandığı, süratli bir gelişmeye mazhar olduğu hepimizce bilinen bir husustur.

Bu yönden 19 ncu Asıra, Avrupa'da bugün bizim halk sektörü olarak tanımladığımız toplumun kooperatifçilik yapısı içinde bilinçlenmesi ve ekonomik güce erişmesinin gerçekleştiği bir dönemdir, diyebiliriz. Yatay ve dikey büyümelerini tamamlamış olan bu kooperatifler, tabanda yoksun bir ekonomik güce sahip olan toplum içinde, yürütücü bir organ olarak görev yapmışlardır. Bu yönde de gerek milli ve gerekse Uluslararası alanda girişilen teşebbüsler pekçok ülkenin sosyal ve ekonomik yapısında derin izler bırakacak mahiyette olmuştur. Örneğin : Almanya ve Fransa'da en önemli sosyal ve ekonomik gelişme etkeninin Kooperatif hareketi olduğu kuşkusuz bir gerçektir.

19 ncu Asrın ilk yarısında başlayan kooperatifçilik hareketi ilk kez tüketim, bilâhare en geniş anlamda üretim bölümünde aranan bir örgütlenme olarak uygulanmaya başlamış ve bu tatbikatın en güzel örneğini de Almanya vermiştir. Bu dönemde gayet dağınık ve ilkel çalışan ve aynı zamanda oldukça kabarık bir yekûn tutan çiftçiler, değişen ekonomi düzeni içerisinde ve her türlü yardım ve kredi imkânlarından mahrum olarak çalışmaktaydılar. 1846'da F. Wilhelm Raiffeisen halkın bir kısmının ekmek, un gibi temel gıda ihtiyacını karşılamak maksadı ile bir yardım cemiyeti kurmuş ve bunu bilâhare bilinen prensiplere sahip kredi kooperatifleri izlemiştir.

Bu kuruluşlarda, Kanada'da olduğu gibi başlangıçta mahalli din adamları, öğretmenler ve köyün ileri gelenlerinin görev almakta olduğunu da önemle kaydetmeliyim.

Raiffeisen Kooperatifleri denilince ilk anda akla zirai kredi kooperatifleri gelmekle beraber bugün her türlü meslek grubuna hitap eden kooperatifler durumuna geldiklerinden her nevi BANKA muamelelerini de yürütmektedirler. Aynı senelerde 1849'da, işletmelere toptan hammadde alınmasını teminen ilk H. Schulze Delitzsch (Esnaf Kefalet) Kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatifler mutlak olarak üretime yönelmiş sanatkârların kurdukları kredi kooperatifleri olup, bugünün Halk Bankalarının ilk nüvesini teşkil etmişlerdir. 1970 yılında bu iki dev teşkilât birleşerek 20.000 üzerindeki şubesi ile Almanya'nın en güçlü finans-

man ünitesi haline gelmiştir. Bugün Almanya'da kooperatif bankalar ortaklarının «Sosyal ve Ekonomik Yönde» ihtiyaçlarının giderilmesinde talep ettikleri (Mesken, evlenme dahil) her türlü krediyi en iyi şartlarla vermektedirler.

Fransa'da ilk kooperatif banka 1893 yılında Hükümetten borç alınmak suretiyle «İşçi Kooperatif Bankası» ismi ile kuruldu. Ancak bu ülkede finansman örgütlenmesi yönünden Almanya gibi bir belişme görememekteyiz. Halen 1.9.1959 yılında diğer bir banka ile yaptığı birleşme ile ismi «Banque Francaise de Credit Cooperatif» olarak değiştirilen Kooperatif Banka, küçük bankalar meyânında faaliyet göstermektedir.

1869'da işçi, esnaf ve bazı serbest iş adamları tarafından kurulan İsviçre Halk Bankası süratle gelişerek halkın itimat ve desteğini kazanmıştır.

Danimarka'da, 1859 yılında başlayan Kooperatifçilik hareketi ancak 1914 yılında kurulan Kooperatif Bankası ile özel finansman yeteneğine kavuşmuştur. Burada da işçilerin tüketim kooperatifleri ile çiftçilerin üretime yönelmiş kooperatiflerinin ayrı ayrı olmak üzere 5 yıl ara ile kurulmuş iki kooperatif bankası bulunmaktadır.

Rusya'da da ilk kooperatif banka 1912 yılında (Moskova Halk Bankası) ismi ile kurularak süratle gelişmiştir. Şubat/1917 ihtilâlinde sonra bütün bankaların millileştirilmesine rağmen yalnız bu banka uygulama dışı bırakılmış ve bir hür kredi örgütü olarak faaliyetine devam etmiştir. Ancak 1918/Aralık ayında Sovyet Cumhuriyeti Halk Bankası, Kooperatifçilik bölümü içinde millileştirilmiş ve yeniden reorganize edilmiştir.

İngiltere'deki gelişme bir yönü ile Almanya'ya benzemektedir. Kuvvetli bir tüketim kooperatifçiliği içinde kendi finansman ünitelerini kurmakla işe başlamışlar ve bunları tevdiat toplamaya yönelterek banka oluşumu içinde gelişmesini bilhassa sağlamakla ilk bankayı 1872 Mayıs ayında kurmuşlardır.

Japonya'da kooperatif hareketi 1892'de başlamış ve 1923 yılında da kooperatif merkez bankası kurulmuştur.

Bunun yanında Amerika'da bizim Kooperatifçilik anlayışımıza göre biraz farklı olan CREDIT UNION'lar Kanada uygulamasından esinlenerek ilk kez Chicago bölgesinde kurulmuş bilâhare süratle yayılmıştır. Kanada da M. Dejarden'in başlattığı La Caisse Populaire ise Almanya'daki Schulze-Delitzsch uygulamasının öğretmen-papaz işbirliği ile gerçekleşen çok güçlü bir tatbikatıdır.

Çekoslavakya'da 1920, Bulgaristan'da 1912, İspanya'da 1921, Hollanda'da 1924, Polonya'da 1944, Batı Nijerya'da 1953 yıllarında kurulan ve kısaca 40 ülkede 120 den fazla ve 26 yabancı dilde bilânço hazırlayan Kooperatif Bankaları tetkik edildiğinde bunların kredi kooperatiflerinin merkezi veya işçi teşkilâtları ile değişik tür kooperatiflerin finansman makinası durumunda oldukları görülür.

Tarım Kooperatif Bankaları Tüketim Kooperatif Bankacılığında daha eski ve yaygındırlar. Kooperatifleşmede çiftçi genel olarak ana gayeyi teşkil ettiği için ilk kez tarımsal alanda çalışanların finansman imkânı araştırılmıştır. Bu ülkelerde bahsekonu bankalar ya tamamen kendi teşkilâtlarında duyulan bir ihtiyacın karşılığı ve kendi ekonomik güçleri ile veya Hükümetin tüm veya kısmi ortaklığı ile kurulmuşlardır.

Hükümetin tam veya kısmi iştiraki realist kooperatiflerce kınanmakta ve bu durumda çiftçilerin mevzuat yapmaktan, hisse senedi almaktan kaçınarak ucuz devlet kredilerinden faydalanma ile yetindiklerini bununla bankanın gelecek yönünden güçlenmesini engellediğini kooperasyon ruhunu öldürdüğü iddia edilmektedir. Ancak kapital sıkıntısı çeken gelişen ülkeler için hükümetin bir miktar kapitalle iştiraki kabul edilmekle beraber yönetim ve kredi ikraz mesuliyetinin kooperatiflere ait olması öngörülmektedir. Bu sistemde iyi organize edilirse kooperatif kredilerinin hükümet gözetiminde gelişme sağlayacağı doğaldır.

Bu tetkikte, yaklaşık olarak enaz yarım asırlık bir geçmişe sahip olan Kooperatif Bankaların, Fillandiya ve demirperde gerisi ülkelerdeki son uygulamalar hariç, genel olarak üç tip üzerinden kurulmakta olduğunu görmekteyiz.

a) Karma tip :

Kuruluşun temel örgütünü zirai kredi kooperatifleri sağlar. Ancak diğer tür kooperatiflerinde kapitale iştirakleri esastır. Yani birleşik bir uygulamadır. Hükümetin iştiraki yoktur.

b) Raiffeisen tip :

Bu zirai kooperatiflerin bir yan örgüt olarak kendi ekonomik gücü ile bankayı kurma şeklidir.

c) Hükümetin katkısı olan tip :

Hükümet yardımı ile zirai kredi kooperatiflerinin müştereken kuruluşu. Bunda hükümet muayyen yüzeyde iştirak eder ve bir kontrol teşvik imkânına sahip bulunur.

Sermayenin oluşu üç değişik tipte sağlanan bankanın hukukî yapısı ise anonim şirket şeklindedir. Bu durum onların kooperatif karakterini, hukukî yapısında değil fakat kredi uygulamasında belirler.

Kısaca da, bahsekonu kooperatif bankaların teşkilât uygulamalarına bakarsak bunların üç sisteme sahip oldukları görülmektedir.

a) Raiffeisen kooperatifinde olduğu gibi Bölge Zirai Kredi Kooperatiflerinin yetkili kılınması, (Almanya, Belçika, Avusturya).

b) Tüketim Kooperatifleri ile işçi teşkilâtlarını büro veya şube gibi görevlendirmek sureti ile (İngiliz Tüketim Kooperatiflerinde)

c) Klasik şube teşkilâtını kurmakla (Fransa, İsviçre, Norveç)

Dünyadaki Kooperatif Bankalarının bu gelişmesinin sonucu, 1921 yılında Fransız Kooperatifçilerinin teklifi ile Uluslararası Kooperatifler Birliğinde Bankacılar Komitesi ve 1928 yılında İsviçre-Baselde «Uluslararası Kooperatifler Bankası» kurulmuş bulunmaktadır. Bu bankanın 1972 bilanço, raporuna göre kapitali 55 milyon İsviçre frangına yükselmiş olup, 23 ülkeden 21 banka, 38 kooperatif ortağı vardır. Gayesi kooperatif bankaların uzun vadeli projelerini finanse ve kambiyo faaliyetine yardımcı olmaktadır.

Şu kısa açıklamada görüldüğü gibi ekonomik yönden kalkınma olanağına erişmiş olan bu memleketlerde kooperatifçilik, ekonomik ve sosyal hayatın pekçok alanında bir temel müessese olarak yer almış ve denge unsuru olmuştur.

Bu ülkeler, sosyal ve iktisadi adaleti hürriyete dayalı gerçek kooperatifçi bir sistemin getireceğine inanmışlar ve bunda da başarıya ulaşmışlardır. Kanımca bu sonucu sağlayan hususların başında, kooperatifçiliğin ana prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmak kaydıyla devlet - kooperatif ilişkilerinde esnek bir ilgi kurmağa muvaffak olmaları gelir. Diğer taraftan kooperatif ortaklarının karşılıklı yardımı, kooperatiflerin karşılıklı yardımlaşmasına dönüşmüş, tasarruf ve kredi fonksiyonu çok defa birlikte yürümüştür. Bu husus yeni banka için kaynak olanakları aramakta olduğumuz yurdumuz içinde çok önemli bir uygulamadır. Örneğin; Raiffeisen tipi kooperatifler tasarruf ve ikraza dayanan bir sistemle çalışırlar. Yani plasmanlarının büyük kısmını topladıkları tasarruf mevduatı ile karşılarlar.

Bunun İsviçre'de % 70, Hollanda'da ise % 100 oranını bulduğu bilinmektedir.

Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde ise devletin mali yardımı

asıdır. Devlet, örneğin Hindistan - Brezilya'da olduğu gibi kuruluş sermayesine katılır. Veya sermayenin tamamına yakın kısmı devlete ait olan Kooperatif Bankaları vasıtasıyla tüm kooperatif teşkilatları finanse ederler.

Bu arada diğer ülkelerdeki Bankacılığı da çok süratle tetkik edersek İkinci Dünya harbinden sonra büyük kalkınma hamleleri yapan Avrupa'da bankaların da istihdam hacmini geliştiren güçlü yatırımlara yöneldiklerini ve bu maksatla yeterli boyutta orta ve uzun vadeli kredi olanağı sağlamak amacıyla füzyona gittiklerini görmekteyiz. Bunun en güzel örneğini de Alman Halk ve Ziraat Bankaları olarak tanımlıyacağımız Raiffeisen ve S. Delitzsh kredi kooperatiflerinin birleşmesinde buluruz.

3. ÜLKEMİZDEKİ KOOPERATİFLEŞME HAREKETİ VE FİNANSMAN OLANAKLARI :

Planlı kalkınmayı karma ekonomi düzeni içerisinde başarmak azminde olan ülkemizde kooperatifleşmenin gerek ekonomik kalkınmamız ve gerekse sosyal yapımızdaki gelişmeler bakımından büyük önem taşıdığı artık kuşkusuz bir gerçek olarak kabul edilmektedir.

Eatıdaki ilk uygulamadan bu yana başarılı sonuçlar veren karşılıklı yardımlaşma ilkesinin 1867'de Mithat Paşa tarafından kurulan «Memleket Sandıklarında» da tatbik edildiğini görüyoruz. Ancak kısa zamanda uygulamadan kalkan bu sandıklardan sonra, batı kooperatifçiliğine ilgi duyulmamış onların süratli gelişmeleri izlenememiştir. Bunun sebebini toplumun ekonomik ve sosyal bünyesinden doğan zorluklar yanında kooperatifçi bir kadronun yetişmemiş olmasında aramak gerekir.

Ülkemizdeki kooperatif hareketi kronolojik olarak şöyledir.

- 1915 yılında Ege Bölgesinde Kooperatifçilik prensipleri dahilinde ilk kooperatif kurulmuşsada Yunan işgali nedeniyle ancak bir yıl faaliyet gösterebilmiştir.
- 1929 yılında 1470 sayılı zirai kredi kooperatifleri kanunu, bununla itibari zirai birlikleri yerine Zirai Kredi Kooperatifleri kurulması öngörülmekteydi. Bunun ise devletin tarım kooperatifçiliği ile ilk ilgisi olarak değerlendirilmesi yapılmaktadır.
- 1935 yılında 2834 sayılı Tarım Satış ve 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunları kabul edilmiş ve bunlarla Devlet bahsekonu kooperatiflerin yönetiminde söz sahibi olma imkânını kazanmıştır.

- 1950'den sonra Esnaf Kefalet, Pancar ve Toprak Su Kooperatiflerinin kuruluşlarına tanık olmaktadır.
- 1963 yılında Köy İşleri Bakanlığı kurularak kooperatifçiliğimize yepyeni bir hareket getirilmiştir.
- 1965 çok amaçlı tarımsal kooperatifler kuruldu.
- 10.5.1969 da 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun yürürlüğe girmesi ile yeni ümitlerin bağlandığı bir ortam yaratılmıştır.
- 28.4.1972 tarihinde 1581 sayılı kanun yürürlüğe girerek tarım kredi kooperatiflerinin yepyeni bir olanağa kavuşması sağlandı.
- 18.1.1974 tarihinde de bu kanunla ilgili ana sözleşme bakanlar kurulunca kabul edilerek, bir kooperatifler bankası kurulması olanağının gerçekleşmesi imkân dahiline girmiş bulunuyor.

Cumhuriyet döneminde gelişmeye başlayan kooperatif hareketi yurdumuz ekonomik hayatında ancak son 20 — 30 yıldır kendilerini bir güç olarak hissettirmeye başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelerin tipik uygulaması, yani devlete dayalı bir sistemin gelişmesi, yurdumuzda da aynen görülmüştür. Bu kooperatifler maalesef bugüne kadar yatay ve dikey örgütlenmelerini tamamlayamamış olduklarından bu gelişmenin tabii sonucu olan kendilerine özgü finansman örgütlerine de sahip olamamıştır. Bu nedenle Devlet kendi imkânları ile kurduğu finansman örgütlerince kredi temini yoluna gitmiştir ki bu da kanımca daima yeteneksiz bir ikraz sisteminin işlemesine sebep teşkil etmiştir.

Türkiye'de kooperasyon anlayışı köylünün pazar ürünleri yetiştirmeye başlamasıyla doğmuştur, denebilir. Üretimin gerektirdiği kredi ihtiyacı yanında üretilen mamullerin pazarlanmasındaki müşkilât yeni örgütlerin aranmasını ve bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Eunu takiben il ve ilçelerdeki esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin ihtiyaç maddelerini ucuza bulabilme arzusu, halkın ucuz konut yapabileme düşüncesi yeni kooperatif türlerinin doğmasına sebep olmuştur.

Ancak kooperatifleşme hareketinin başladığı tarihteki sosyal ve ekonomik ortam kooperatifleşme fikrini geliştirmeye müsait bir atmosfer yaratamamıştır. Zaman zaman görülen kooperatif öncülerine rağmen, hareketin bir disiplin içinde gelişmesini sağlayacak toplu bir gayret gösterilmediğinden topluluğumuzda değişik bir kooperatifçilik anlayışı doğmuştur. Bütün bu nedenler kooperatifleri karşılıklı yardım sistemi dışında, dış kaynak arayıcı teşekküller haline dönüştürmüş ve neticede devletin desteği zaruri olmuştur.

Bunun sonucunda T.C. Ziraat Bankası hergün artan bir kredi temin etme ağırlığı içine girmiş ve esnaf ve sanatkâra kredi olanağı sağlamak için de 1938 yılında Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Bu banka başlangıçta karma sistemde bir kuruluş olarak ihdas edilmişse de özel teşebbüsün, kooperatiflerin ve hakiki şahısların sermayeye katılma yönünde ilgi göstermemesi nedeniyle tamamen devletin yardımları ve topladığı tasarruf mevduatının imkânları içinde çalışmak zorunluğunda kalmıştır.

Burada bilhassa Pancar Ekicileri Üretim Kooperatiflerinin 12.10. 1953 tarihinde çok olumlu bir teşebbüsünü önemle kaydetmeliyim. Bu kooperatifler anılan yılda Eskişehir'de «Pancar Kooperatifleri Bankası» kurmuşlarsada bu 1956 yılında Ankara'da ŞEKERBANK T. A. Ş. şekline dönüşmüştür. Bugün azda olsa çiftçiye kredi imkânı sağlayan bu bankanın olanaklarının ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Bugün ülkemizde faaliyet gösteren kooperatiflerin finansmanı şu şekilde sağlanmaktadır.

KOOPERATİFİN İSMİ

FINANSMAN ÜNİTESİ

A — TARIM KOOPERATİFLERİ :

1 — Tarım Kredi Kooperatifleri	Ziraat Bankası
2 — Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri	» »
3 — Diğer Tarım Kooperatifleri	» »
4 — Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri	Şeker Fabrikası
5 — Çay Kooperatifleri	Ziraat Bankası
6 — Balıkçılık Kooperatifleri	» »
7 — Zirai Sulama, Toprak Muhafaza ve Arazi Islahı Kooperatifleri (Toprak ve Su)	» »
4 — Konut Kooperatifçiliği	Özel Fon

B — TARIM DIŞI KOOPERATİFLER :

1 — Esnaf Kefalet Kooperatifleri	Halk Bankası
2 — Küçük Sanat Kooperatifleri	» » — Özel Fon
3 — Tüketim ve Yardımlaşma Koop.	Belirli bir banka yok.
4 — Konut Kooperatifçiliği	Emlâk Kredi Bankası

Görüldüğü gibi Devlet Bankaları bütün finansmanı ve bunun neticesinde kontrolü üzerlerine almıştır.

Bugün ülkemizde Bankacılık özel kanunlarla muayyen amaçlar için kurulmuş devlet bankaları ile özel teşebbüse ait ticari bankalar oluşumu içindedir. Ağır bir rekabet içinde olan bu bankalar şöylece sıralanabilirler.

BANKALARIN DURUMU

	<u>Banka adedi</u>	<u>Şube</u>	<u>Memur</u>
1 — Hususi Kanunlarla kurulmuş	13	1569	39.114
2 — Diğer Millî Bankalar	22	1992	36.520
3 — Yabancı Bankalar	5	114	2.016
4 — Mahalli Bankalar	3	3	12
5 — Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2	4	317
	<u>45</u>	<u>3682</u>	<u>77.979</u>

4. KOOPERATİFLER BANKASI NASIL KURULMALI :

Memleketimizdeki kooperatiflerin finansmanı hakkında yaptığımız incelemeden bu hizmetin yeni bir organizasyon içinde ele alınması, diğer bir ifade ile yeni bir finansman sistemine gidilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Şöyleki;

- 1 — Devlet Teşekküllerince kredilendirilen Tarım Kredi ve Tarım Satış ile Esnaf Kefalet ve kısmen de Pancar Kooperatifleri dışında kalan kooperatifler, güçlü bir finansman kuruluşundan mahrumdurlar.
- 2 — Kooperatiflerimizin iç ve dış finansman kaynakları genel olarak yetersizdir.
- 3 — Özvarlıklarının yetersizliği yanında, çevrelerindeki tasarrufu toplama imkânından da mahrum olduklarından, kendilerine kaynak yaratamamakta ve dışa dönük bir hüviyet içinde finanse edilmek mecburiyetinde kalmaktadırlar.
- 4 — Açılan kredilerin miktarı ve şartları kooperatiflerin bünyesine ve ortakların mali gücüne - genel olarak - uymamakta veya yetersiz kalmaktadır.
- 5 — Tarım Kredi Kooperatifleri kendilerini finanse etmek olanağını yaratma bakımından daha müsait bir özvarlığın toplanmasında başarılı olmuşlar, alınan tedbirler ve sağlanan düşük

faizli kredilerle mali bünyelerini nisbeten sağlamlaştırabilmişlerdir.

- 6 — Faaliyetlerini kredi kaynaklarına dayamak eğiliminde olan tarım satış kooperatifleri bir kısım ortaklıklardan, ortaklık paylarını tahsil etmek için dahi bir gayret göstermemişlerdir.
- 7 — Esnaf Kefalet Kooperatifleri yeterli bir kredi düzeyine ve genişliğine ulaşamamışlardır.
- 8 — Tüketim Kooperatiflerinin muhatap olacakları hiçbir finansman ünitesi yoktur.
- 9 — Konut ve Pancar Kooperatifleri ayrı Bankalardan hiçte tatmin edici bir sistemle finanse edilememektedir.
- 10 — Kalkınma Kooperatifleri ise yepyeni bir ortamda ancak çok güç finansman imkânlarıyla gelişmeye çaba sarfetmektedir.
- 11 — Özel mevzuatında finansman kaynağı gösterilen Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri ile Pancar ve Esnaf Kefalet Kooperatifleri dışında kalanları kredilendirmek için belli bir finansman müessesesi kurulmamıştır. Çok defa ne yeter miktarda, uygun vadede ve maliyette kredi, ve ne de bir finansman teşekkülü bulabilirler.

Şu halde Kooperatiflerin finansman sorununun çözümlenebilmesi için bazı gerçekçi tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır.

Bu itibarla sorununun çözümlenmesi için, kooperatiflerin ve bünyeleri dışında bazı düzeltmelere ve bunların da üstünde, finansman sistemini ve organizasyonunu değiştirecek yeni bir kooperatifçilik politikasına ihtiyaç vardır.

Daha açık bir ifade ile kooperatiflerin finansman sistemi teşekküllerin bünyesine uygun bir duruma getirilmeli, bu maksatla özel bir ihtisas bankası kurulmalı ve kooperatiflerin kaynak yaratan örgütler haline dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

Bir Kooperatifler Bankası kurulmasının gerçekleşmesi için muhtelif uygulamalar yapılması mümkündür. Kanımca ülkemizin ve hükümetimizin yeni kooperatifçilik ve kredi politikasına en gerçekçi yaklaşımı, Batı Ülkelerinde de olduğu gibi, Ziraat Bankasının yanında müstakil bir tarım kooperatifleri bankasının kurulması ve bu bankanın münhasıran Tarım Kooperatifleri finansmanı olmalıdır.

Bu önerinin derinliğine tetkikinden önce diğer ihtimaller üzerinde de durulmasında fayda görmekteyim.

Örneğin; Tarım Kredi ve Satış Kooperatiflerinin yanında Esnaf Kefalet ve Pancar Kooperatiflerinin tüm özkaynaklarının bir araya getirilerek pür Kooperatifler Bankasını kurmalarıdır. Bu durumda Türkiye Halk Bankası yalnız Küçük Sanayiciye kredi veren bir örgüt haline gelir ki mütasavver Sanayi Bankasına dönüşme olanağı doğar. Böylece ikinci bankaya da gerek kalmaz. Ancak bu husus çok güçlü bir bankanın doğmasına imkân yaratmakla beraber esnaf ve sanatkâr davasını kaybetmek neticesini doğurur. Üçüncü olarak, Türkiye Halk Bankasının, reorganize edilmesi ile Kooperatifler Bankası haline getirilmesi düşünülebilir. Bu çok güç olmamakla beraber yeni bir kooperatifler bankasının tarımsal amaçlı kooperatiflere sağlayacağı imkânları veremeyeceği aşikârdır. Adetleri süratle artan Köy Kalkınma Kooperatifleri de ayrı bir konu olarak Halk Bankasının finansman imkânlarından yeteri kadar faydalanamazlar.

Bir diğer yaklaşımda, Pancar Kooperatifleri Bankası olarak kurulan Şeker Bankasının Teşkilât, kadro ve yüz şubesinden yararlanma bakımından gayeye kısmende olsa dönük olduğu dikkate alınarak Kooperatifler Bankası haline getirilmesi, olabilir.

Bunların yanında özel durumu nedeniyle Osmanlı Bankasının Kooperatifler Bankası haline getirilmesi, gazete havadislerine göre önerilmekteyse de, bunun kısmen kuruluş ve yıllardan beri benimsediği çalışma düzeni yönünden en zor bir uygulama olacağı aşikârdır.

Burada çok önemli bir hususun altını çizerek dikkatlerinize sunmak isterim. Gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik ve sosyal koşulları altında bulunmaktayız. Kooperatifçilik hareketi dalgalı bir uygulama ile bugünkü düzeyine ulaşmıştır. Hükümetimiz yepyeni bir anlayış ile kalkınmayı köyden başlatmak ve halk sektörünü kurmayı amaç edinmiştir. Bu hareketi kendinden aldığı güçle diğer bir ifade ile karşılıklı yardım prensipleri ile geliştirmek isterken yepyeni bir güç ve anlayıştaki bir finansman ünitesine ihtiyaç duymaktadır. Yıllardan beri kendi kendini yenileyememiş, zamanın akışı içinde daima hadiselerin gerisinde kalmış ve aldığı çok değişik görevler altında yorulmuş örgütlerle bu güç görev çözümlenemez.

Şu bir gerçektir ki istenen gayeye giderken bunun için gerekli masraflardan kaçınılamaz, mevcutları şöylece değiştirelim, işimizi görürüz anlayışı artık güçlü ve uzak hedefli iş görmek isteyen toplumun fikri olamaz.

Bu durumda en uygun olarak gözüken ve 8-10 yıldan beri bahse konu kooperatif yöneticileri tarafından da ısrarla arzu edilen mütasav-

ver ve ideal kuruluş Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri ile birliklerinin Kooperatifler Kanununda istenen örgütlenmelerini tamamladıktan sonra Kanunlarının verdiği yetkiye istinaden Kooperatifler Bankasını kurmalarıdır.

Bir Tarım Kooperatifleri Bankasının kurulması yolunda daha ileri teşebbüslere girişmeden;

- 1 — Böyle bir bankanın kuruluşunu gerektiren sebepler,
- 2 — Ziraat Bankasının desteği olmadan Tarım Kooperatiflerinin yaşama ve gelişme şansları,
- 3 — Tarım Kooperatiflerinin teşkilâtlandırılması ve finansmanı görevini başka bir müesseseye devredecek olan Ziraat Bankasının imkânlarının hangi yöne tevcih edileceği,
- 4 — Nihayet Tarım Kooperatiflerinin imkânlarının, müstakil bir Tarım Kooperatifleri Bankası kurmaya yeterli olup olmadığı, üzerinde durulması gereken belli başlı noktalardır.

Ancak özellikle belli gaye için kurulacak bir Kooperatifler Bankasının çalışmaları, tarımsal kooperatiflerin sorunlarının daha geniş ölçüde ele alınmasını mümkün kılacağı aşıkârdır.

Tarım Kooperatifleri Bankası kurulduktan sonra Ziraat Bankası

- 1 — Rantabl büyüklükteki işletmelerin kalkındırılmasını amaç edinen kontrollü zirai kalkınma kredilerinin süratle gelişmesini sağlamak,
- 2 — Bu kredilerden faydalanmaya olanağı bulunmayan rantabl büyüklükteki işletmelerin çevirme ve donatım kredileri ihtiyaçlarını karşılamak,
- 3 — Banka Kanununda yer alan orta ve uzun vadeli verimlendirme, tesis ve edindirme kredileri dağıtmak suretiyle tarım sektörünün kredi ihtiyacının tarımsal gelişmeyi destekleyici yönde karşılanması imkânını verecek şartları temin edebilecektir.

Acaba mevcut Tarım Kredi Kooperatifleri ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Tarım Kooperatifleri Bankasının kuruluşuna iştirakleri ve yeni bir banka tarafından Tarım Kooperatiflerinin kredi ihtiyaçlarının karşılanması ne ölçüde mümkün olabilir? Bu konuda belli bir kanaata varabilmek için Tarım Kooperatiflerinin varlıklarını ve diğer imkânlarını kısaca gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının kredi ihtiyacını iki kaynaktan karşılamaktadır. Birinci kaynak Kooperatiflerin ödenmiş sermaye ve öz kaynak hesaplarından teşekkül eden özvarlıkları, ikinci kaynak Ziraat Bankasından sağlanan imkânlardır.

Bu kısa izahatın sonucuna göre kurulacak bir Tarım Kooperatifleri Bankasının mevcut Tarım Kooperatiflerinin ortaklarının finansmanında büyük güçlüklerle karşılaşmayacağı düşünülebilir. Fakat kesin bir kanaat edinmeden kurulacak bankanın örgütlenme, çalışma ve gelişme imkânlarını da araştırmak gerekir.

Bankalar Kanununa göre memleketimizde Bankaların Anonim Şirket şeklinde kurulmaları şarttır.

Hususi Kanunlara göre teşkil olunan Bankalar bu hüküm dışında bırakılmıştır.

Kurulacak bir Tarım Kooperatifleri Bankasına öncelikle Tarım Kooperatiflerinin mevcut varlıkları ile katılacakları ve katılma paylarının Kooperatiflerin varlıklarının artışın paralel olarak yükseleceği gözönünde bulundurulursa, Bankanın kuruluşu özel bir Kanunla gerçekleştirirse bile bu tip katılmayı mümkün kılacak formülün bulunması zorunluğu ortaya çıkar.

Düşünülen tipte bir Tarım Kooperatifleri Bankası için ideal kuruluş statüsünün «Kooperatif Şirket» olacağı akla gelebilir de Bankalar Kanunumuza göre bu mümkün olmayacağından Anonim Şirket Statüsü en uygun hal yolu olarak görülmektedir.

Anayasamızın «Devlet Kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alacağı» belirten 51 nci maddesi karşısında Bankanın kuruluşunun Devletçe geniş ölçüde destekleneceği ümit edilebilir.

Kurulacak Bankaya ilk planda Tarım Kredi Kooperatifleri ile Tarım Satış Kooperatiflerinin 1,2 milyar lira civarındaki öz varlıkları ile katılmaları mümkündür.

Zirai Kredi örgütünde kopukluk meydana getirmemek üzere Pancar Ekicileri Üretim Kooperatifleri ile Ziraat ve hatta Halk Bankasının kurulacak Bankaya belli bir sermaye payı ile iştirakleri gerekecektir. Devlet katılmasının ne şekilde gerçekleştirilmesinin daha uygun olacağı dikkatle tesbit edilmelidir. Bu maksatla gerçek kooperatifçilik sloganının uygulanmasını teminen Devletin teşvik, destekleme ve koruyuculukla sınırlı olması gereken ilişkilerini titizlikle tatbik etmek ve kanımca sermayeye katılma yerine krediye kaynak yaratma olanağı sağlanmalıdır.

Devletin büyük bir sermaye ile Bankaya katılması yanında, sermayede Devlet payının küçük ölçüde muhafazası ve Banka faaliyetlerinin Devlet'e sağlanacak özel fonlarla desteklenmesi konusu da incelemeye değer bu, yeni kooperatifçilik anlayışına daha uygun düşmektedir.

Yeni bir bankanın kuruluşunda örgütlenme en önemli, bir problem olarak ortaya çıkacaktır ki kooperatiflerin Raiffeisen'deki gibi Şube olarak çalışmaları en normal bir uygulama olur.

(Cetvelden Açıklama)

Diğer bir önemli sorunda kurulacak Bankanın topladığı kaynakları Kooperatiflere uygun şartlarla ikraz edip edemeyeceğidir.

Bugün Tarım Kredi Kooperatiflerine Ziraat Bankasınca açılan kredilerin belli başlı kaynağı olan zirai reeskonta 26.11.1973 tarihinden beri % 7, faiz uygulanmakta, bunun maliyeti, açılış komisyonu ile % 7,10'nu bulmaktadır. Son rakkama belli bir miktarda Yönetim giderlerinin de eklenmesi tabiidir.

Halbuki Ziraat Bankası Tarım Kredi Kooperatiflerine % 7 faizle kredi açmaktadır.

Ziraat Bankası, imkânlarının geniş olması sebebiyle ya reeskont kaynağını az kullanmak, ya da diğer bankacılık muamelelerinin sağladığı kârlardan faydalanmak suretiyle bu yönden karşılaşacağı kaybı asgari hadde indirmektedir.

Yeni Banka için reeskont fiatının yüksekliği büyük bir problem teşkil edeceğine göre, ilk planda bu nisbetin düşünülmesi akla gelebilir.

Ayrıca normal finansman yolları dışında devletin gerek Tarım Kredi Kooperatifleri ve gerekse Tarım Satış Kooperatifleri için Banka emrinde özel fonlar tesis etmek suretiyle Tarım sektörünün kredilendirilmesini desteklemesi en tabii yol olacaktır.

Bütün bu izahatı özetlemek gerekirse görülürki, başta Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifi ve Birlikleri olmak üzere, Tarım alanında gerek özel kanunlara ve gerekse Kooperatifler Kanununa göre kurulmuş ve kurulacak kooperatiflerin finansmanı ile meşgul olmak ve Tarım Kooperatiflerinin nitelik ve nicelik yönünden gelişmesini sağlayacak faaliyette bulunmak üzere T.C. Ziraat Bankası yanında bir tarım kooperatifleri Bankası kurulması ile ilgili teşebüs, **T. C. Ziraat Bankasının artan görev sorumlulukları arasında Tarım Kooperatiflerinin problemlerinin daha yakından ele alınması imkânını ortaya koymasısı yönünden ilgi çekiçidir.**

Tarım sektöründe küçük kredi ihtiyacının karşılanması görev ve sorumluluğunu bir tarım Kooperatifleri Bankasına devreden Ziraat Bankasının rantabl büyüklükteki işletmelerin donatma ve çevirme kredisi ihtiyaçlarını daha geniş şekilde karşılaması ve kontrollü zirai kalkınma kredileri yoluyla tarımsal üretiminin geliştirilmesine daha fazla yardımcı olması imkânı doğabilir.

Bugün Tarım Kredi Kooperatifleri ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin finansmanında kullanılan bazı kaynaklarla orta ve uzun vadeli verimlendirme, iyileştirme, tesis ve edindirme kredileri konusundaki uygulama geliştirilebilecektir.

Öbür yandan özellikle Tarım Kooperatiflerinin sorunları üzerine eğilecek yeni örgütün memleketimizde Tarım Kooperatifçiliğinin yayılması ve mevcut kooperatiflerin islahı yönünden ortaya koyacağı imkânları da unutmamak gerekir.

Kurulacak Bankaya öz ve yabancı kaynak bulma konusunda büyük problemlerin ortaya çıkmayacağı umulabilir.

1581 sayılı kanunun verdiği yetki ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevduat toplama imkânı sağladığından kooperatif ortağı olan birkaç milyonun tasarrufları da diğer ticari bankalar yerine bunlarda toplama imkânına ulaşabilir ve bunlar Bankanın en emin ve en ucuz plasman kaynağını teşkil edecektir. Aynı zamanda Kooperatifler bu olanakla kaynak arayan teşekkül olmaktan çıkarak kaynak yaratan örgütler haline geleceklerdir.

Yeni Bankanın kuruluş şeklinin ve nasıl örgütlendirileceğini isabetle tesbit etmek Bankanın geleceği bakımından büyük önem taşıyacaktır.

Burada mevcut imkânlar ve bir tarım kooperatifleri bankasının kurulması ile doğacak sorunların en önemlilerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Önemi bakımından kesin karara varmadan konunun çok daha etraflı şekilde tetkiki zorunludur.

5. SONUÇ :

Eğer gerçek Kooperatifçiliği Yurdumuzda yerleştirerek ekonomimize aranan - özlenen katkıyı temin etmeyi istiyorsak Kooperatifler Bankasını, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Üst Örgütlerinin yönetim ve finansmanına sahip olacakları bir kuruluş olarak tesis etmek gerektiği kanısındayım. Çünkü Kooperatiflerin idari bağımsızlığı ancak kendi finansman örgütlerine sahip olmakla sağlanabilir.

DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

Şimşek ARMAN
Ziraat Yüksek Mühendisi

Kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerde kooperatifçilik hareketinin gelişmesinde, kooperatifçilik alanında geniş ve önemli çalışmalar yapmakta olan birtakım uluslararası kuruluşların rolü büyük olmuştur.

Bilindiği üzere, bugün bu kuruluşların amaç ve faaliyetlerini yeni kooperatifçilere öğretmek onların bilinçli birer kooperatifçi olmalarını sağlayabilmek için dergi, broşür, gazete, afiş, film, slayt, radyo, sinema ve televizyon gibi kitle eğitimi araçları kullanılmaktadır.

Yurdumuzun da dahil olduğu hür dünya ülkelerinin hepsinde bugün kooperatifçilerin çoğu çeşitli ülkelerde bulunan kooperatiflerin gelişmelerini gösteren istatistiklerle ilgilenmektedirler. Fakat onlar, istatistiklerdeki bu kooperatiflerin kooperatifçilik ilkelerine göre çalışıp çalışmadıklarını, ortaklarının bilinçli olup olmadıklarını, keza bu kooperatiflerin ve üst örgütlerinin uluslararası kooperatif kuruluşlarıyla ilişkilerinin bulunup bulunmadığını derinliğine bilmemektedirler. Bu bilgilere sahip olmak ancak kooperatifçilikle ilgili bütün yayın kaynakları ile ilişki kurmak ve kooperatifçilik eğitimi çalışmalarını yavaşlatmamakla mümkündür. Bu önemli sorun ile karşı karşıya olan yurdumuzda da kooperatifçilerimizin Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA), Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO) hakkında bilgi sahibi olabilmeleri için Karınca Dergisi'nin 171, 223, 224, 225, 226, 234, 235, 246, 247, 249 ve 394 üncü sayılarında ICA, ILO ve FAO'nun amaç ve faaliyetleriyle ilgili birçok yazıları yayımlayarak, «Türk Kooperatifçilik Kurumu» kendisine düşen görevi

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

fazlasıyla yapmıştır. Ancak bu dergileri okumayan kooperatifçileri bu üç büyük Uluslararası kuruluşun yapıları ve son yıllardaki faaliyetleri hakkında bilgi sahibi kılabilmeye çalışacağım.

ULUSLARARASI KOOPERATİF BİRLİĞİ (ICA)

Mevcut uluslararası kuruluşların en eskilerinden birisi olan, «Uluslararası Kooperatif Birliği», her çeşit kooperatif organizasyonlarının dünya ölçüsünde birleşmesi ile meydana gelen bir konfederasyondur. 1895 yılında Londra'da düzenlenen uluslararası kooperatif kongresi tarafından kurulmuş olan I.C.A. Ocak 1969 tarihi itibarı ile 59 değişik ülkede bulunan 216.500.000 kooperatif üyesine sahiptir. ICA. çalışmalarını tamamen dünyanın her yerinde kooperatifçiliğin gelişmesine hasretmiş yegâne kurumudur.

Amaç ve Görevleri :

ICA'nın amacı, bu konfederasyonun anayasasının birinci maddesinde açık olarak şöylece belirtilmiştir. «Uluslararası Kooperatif Birliği, Rochdale Öncüleri çalışmalarının, onların tesbit ettikleri ilkelere göre devam ettirilmesine, toplum alâkası ve karşılıklı yardıma dayanan ve kâr yapan rejimin yerine geçmek için organize edilmiş kooperatif sistemin tam bir bağımsızlık içinde onun kendi metotları ile çalışmasına çalışır.»

Bu büyük amaç, bütün dünyadaki, kooperatif sistemin birlikte iş görme ilkesini kuvvetlendiren faaliyetler vasıtasıyla başarılmaktadır. Haberleşme, eğitim, ekonomik ilişkiler, teknik yardımlar ve temsil I.C.A. nın önemli faaliyetleridir.

Uluslararası Kongreler :

ICA. Bir veya daha fazla üye teşkilâtın daveti ile her üç yılda bir değişik memlekette diğer üyelerin de iştiraki ile uluslararası kongreler düzenler.

Yönetim :

ICA'nın yönetim organları, Merkez Kurulu, Yürütme Kurulu ve Sekreterlik'den ibarettir.

Merkez Kurulu, üç yılda bir düzenlenen uluslararası kongrelerde alınan kararlara uygun bir şekilde hareket etmeye mecbur olduğu gibi,

kurulun kendisi de bazı önemli kararlar almaya yetkilidir. Her kongreden sonra Merkez Kurulu bir başkan iki başkan yardımcısı ve Yürütme Kurulu'nun üyelerini seçmek üzere toplanır.

Yürütme Kurulu, ICA'nın işlerinin genel kontrolünü yapar. Diğer taraftan da ICA'ya üye olmak için yapılan müracaatları kabul veya reddetme hususunda yetkilidir.

Sekreterlik, ise ICA'nın günlük işlerini yürütür. Bir Müdür ve «Eğitim, Basın ve Halkla İlişkiler», «Araştırma ve İstatistik», «Ziraat ve Balıkçılık» ve «Kadın Kooperatifçiler» dairelerinden ibarettir.

Bölge Ofisleri :

ICA'nın bölge ofislerinden birisi Güney Doğu Asya için Yeni Delhi'de diğeri ise merkezî ve doğu Afrika kooperatifçilik eğitimi merkezleridir.

Yardımcı Komiteler :

ICA'nın, yıllardan beri faaliyet gösteren ve dünya kooperatif hareketinin çeşitli konuları ile uğraşan alt komiteleri mevcuttur. Bunları şöylece gösterebiliriz.

1. Uluslararası Ticaret Komitesi :

Bu komite, 32 yıl önce kurulmuştur. Dünyadaki toptan satış kooperatifleri arasındaki ticari ilişkileri düzenler ve bu konuda mevcut problemlere hal çaresi bulmaya çalışır.

2. Uluslararası Kooperatif Bankacılığı Komitesi :

1922 yılında kurulan bu komite, merkezî bankalar ile kooperatif hareketi içindeki kredi müesseselerinin müdürlerinden teşekkül eder. Bu komitede, karşılıklı malumat alışverişi yapılır. Ayrıca ticari bankacılık sisteminde olduğu gibi bağımsız olarak çalışma ve kooperatifler için kullanılacak kooperatif parasının hesaplama metodları ile bankacılık siyaseti görüşülür. (Uluslararası Kooperatif Bankası 1957 BASLE'de yeniden organize edilmiş, 1965 yılında da kuvvetlendirilmiştir.)

3. Uluslararası Kooperatif Sigortacılığı Komitesi :

Komite 1922 yılında kurulmuştur. Sigorta kooperatifçiliğinin problemleri ile millî kooperatif sigorta müesseselerinin birbiri ile ilgili olan çalışma metodları üzerinde çalışır.

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

4. Üretim Komitesi :

Bu komite, esnaf kefalet, küçük sanat ve her çeşit üretim faaliyetinde bulunan kooperatiflerin problemlerine çözüm bulmak için çalışır.

5. Tarımsal Komite :

Tarımsal kooperatifler arasında ticari ilişkiler kurulmasına ve bunların kuvvetlendirilmesine çalışan tarımsal komite ayrıca mevcut problemlerin çözümüne çalışır.

6. Yapı Komitesi :

Dünyada yapı kooperatifçiliği ile ilgili işlerle uğraşan bu komite 1951 yılından beri faaliyettedir.

Üye Ülkeler :

ICA'ya 59 ülke üyedir. Bunların sonuncusu Türkiye'dir bilindiği üzere yurdumuzu temsilen «Türk Kooperatifçilik Kurumu» 1969 tarihinde üyeliğe kabul edilmiştir. Bu, ancak I.C.A. tarafından «Kurumun» tüzüğünün incelenmesi ve keza «Kurumun» 1931 yılından bu tarihe kadarki faaliyetlerinde başarılı ve faydalı olduğunun tesbit edilmesi sonucunda gerçekleşmiştir.

ICA'ya üye olan diğer ülkeler şunlardır :

Almanya, Arjantin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Burma, Cezayir, Kanada, Seylan, Şili, Kolombiya, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Dominika, Mısır, İrlanda, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Guyana, Hollanda Macaristan, İslanda, Hindistan, İran, İsrail, İtalya, Ivory, Caast, Camayka, Japonya, Ürdün, Kenya, Kore, Malezya, Malta, Mauritius, Meksika, Yeni Zellanda, Nigeria, Norveç, Pakistan, Filipinler, Polonya, Romanya, İsveç, Singapur, İsviçre, Tanzania, Tunus, Uganda, U.S.A., Rusya, Yugoslavya, Zambia.

Uluslararası Kooperatif Günü :

1923 yılından beri kutlanan, «Uluslararası Kooperatif Günü», Temmuz'un ilk cumartesi veya pazar günüdür. Bu günün kutlanma şekli her ülkeye göre değişir, bazılarında bayram bazılarında ise açık hava gösterileri şeklinde kutlanır. Gerekli yerlere, I.C.A.'nın gökkuşağı renklerine havi bayrakları asılır.

ICA ve Birleşmiş Milletler :

ICA, birçok Uluslararası ekonomik ve sosyal problemler üzerinde çalışma ve müşavirlik yapma imtiyazına sahiptir. Böylece I.C.A., Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın toplantılarına, komite ve komisyon çalışmalarına iştirak etmektedir.

Son 10 yılda, ICA işsizlik, uluslararası serbest ticaret, ham maddelerin kıymet takdiri, dünya petrol kaynaklarının kullanılması, tahdit edilmiş iş faaliyetlerinin kontrolü gibi konularda Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın komisyonlarında tesirli olmaktadır.

Diğer taraftan I.C.A., Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO) Dünya Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, İlim ve Kültür Teşkilâtı gibi teşekküllerle de işbirliği yapmakta ve toplantılara iştirak etmektedir.

ICA, modernleşmekte olan ülkelerde teknik ekonomik ve hayat standartlarının kooperatif metodu vasıtasıyla geliştirilmesi için Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın teknik yardımcılarını bu ülkelere kanalize etmektedir. Bunun yanında ICA, haberleşme, araştırma, çalışma gezileri, teknisyenlerin eğitimi, kurslar düzenleme gibi konularda faaliyet göstermektedir. Böylece I.C.A ileri ülkelerin bilgi, hüner ve tecrübelerini geliştirmekte olan ülkeler için faydalı ve mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın bir müşaviri olarak ICA, diğer uluslararası teşkilâtlarla ilgili konularda yakın teması sağlamaktadır.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA TEŞKİLÂTI (ILO)

Uluslararası çalışma Ofisi, 1920 yılında Uluslararası Çalışma Teşkilâtının bir sekreterliği olarak, İsviçre'nin Geneva şehrinde kurulduğu zaman kooperatifçilik hareketi ile birçok şahsi bağları bulunan ALBERT THOMAS'ın yönetimi altındaydı. Onun fikri; çalışma ve sosyal meselelerin kooperatifçilikle yakın ilgisi olduğu tarzındaydı. Bu fikir, hemen Uluslararası Çalışma Ofisinin politikasının bir unsuru olmuştur.

Kooperatifçilik hareketinin öneminin anlaşılması, Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) nın Mart 1920 tarihinde kooperatifçilik konusunda yapılacak araştırma, danışma ve müşavere için Uluslararası Merkez olarak bir Kooperatifçilik Servisi» kurmasına yol açtı. Ertesi yıl üçüncü Uluslararası Çalışma Konferansında, işçilerin ekonomik ve sosyal şartlarının geliştirilmesi ile ilgili olarak, kooperatifçiliğin belli safhalarında çalışılması için özel bir dikkat sarfedilmesine karar verildi. İş-

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

çilerin yaşama şartlarının düzeltilmesi için kooperatifçilik fikrinin önemi tam olarak kabul edildi. Keza bu, 1920 de Strasbourg'daki «Milli Kooperatif Kongresinde» Albert Thomas tarafından verilen nutukta ifade edilmiştir. Böylece kooperatifçilik ekonomik ve sosyal ilerlemede bir vasıta olmuştur.

İkinci Dünya harbi arasında ILO'nun kooperatifçilik sahasındaki ana faaliyetleri araştırma ve danışma olmuştur. Bu görevi «Kooperatifçilik Servisi» nin birinci şefi Dr. Fauguet (çok iyi bilinen «Kooperatif Sektör» kitabının yazarı) yapmaya başlamış ve ondan sonra gelen Maurica Colombian da maharetle devam ettirmiştir. ILO'nun kooperatif, kırsal alan ve diğer ilgili enstitülerinin branşlarında çalışan personelin başlıca görevlerinden birisi kooperatifçilik faaliyetlerinin bütün safhalarına ait haber toplama, tahlil ve kıymetlendirme yaparak, onları özel yayın vasıtaları ile üye devletlere iletmektir.

ILO, kooperatiflerin gelişmesi ile ilgili bütün hayatî sorunlarla ilgilenir. Meselâ : Kooperatif kanunları, Milli otorite ve diğer enstitüler tarafından kooperatiflerin geliştirilmesi, kooperatifçilik öğretim ve eğitimi, kooperatiflerin ve onların birlik ve federasyonlarının organizasyonu, finansmanı ve yönetimi, kooperatiflerarası birlikte çalışma, kooperatifler, onların ortakları ve memurları arasındaki ilişkiler, bir millî ekonominin çeşitli branşlarında kooperatifçiliğin ekonomik ve sosyal önemi, şumullü bir kalkınma plânında kooperatifçiliğin rolü, Devlet ve kooperatiflerarası ilişkiler v.s.

ILO, kooperatifçilikle ilgili sorunların çözümü üzerindeki çalışmalarına ilâveten kooperatif yapısının çeşitli tipleri ile de ilgilenir (Satınalma ve pazarlama, tüketim, yapı, kredi, endüstriyel ve diğer kooperatifler ile onların Birlik ve Bölge Birlikleri) bu sahada ILO tarafından toplanan materyal, kanunî metinleri, kooperatif organizasyonlarının yıllık ve özel raporlarını, kitaplar ve ILO'nun şube ve muhabirlerinden alınan raporlarda bulunan her çeşit istatistiki malûmatı ihtiva eder. Ayrıca 300 kadar gazete ve muayyen zamanlarda çıkan dergiler ILO'ya dünyanın her yerinden gelir. Bu materyale, ILO uzmanlarının hizmet ve tecrübe mübadelesi de ilâve olunmaktadır. Böylece toplanan dökümanlarla kooperatifçiliğin gelişmesiyle ilgili özel safhalar hususunda sistematik çalışmalar yapılır ve raporlar meydana getirilir.

Bunlardan başka ILO, Uluslararası Çalışma Konferanslarında, bölge konferanslarında ve uzmanların toplantılarında kooperatifçilik konularında ve tecrübe mübadelesi üzerinde üye devlet delegelerine görüşme fırsatı vermektedir. Böylece kooperatif sorunları sık sık ILO'nun çe-

şitli teknik komitelerinin gündemine konulmaktadır. Yapılan toplantı ve komite çalışmalarının bazılarında burada bahsetmek yerinde olacaktır. Meselâ «Asya Kooperatifçilik uzmanları toplantısı» Karaşi 1960; FAO nun işbirliği ile düzenlenen» Asya ve Uzak Doğu Kooperatifçilik Teknik Toplantısı» Seylân 1954; «Balıkçılık Kooperatifleri Teknik toplantısı» Nepal 1949; «Yakın ve Orta Doğu Kooperatifçilik Teknik Toplantısı» Kahire 1959, «Daimi Tarımsal Komite Toplantısı» 1960; Plan-tasyon İşleri Komite Toplantısı» 1961; FAO ve «Amerika Devletleri Teşkilâtı» nun işbirliği ile düzenlenen «Kırsal alan Kooperatifçilik Uzman-ları Toplantısı» Mexico City 1961; Bunlardan başka özel önemi olan ve dünya kooperatifçilik hareketinin temayül ve gelişmesi konusunda 1962 de Cenevre'de yapılan «Uzmanlar Toplantısı» Bu toplantıda erişilen kararlar, kooperatifçiliğin gelişmesinin başlıca safhaları (Kooperatifçi-liğin gelişmesinde Devletin rolü; kooperatiflerin gelişmesi için teknik yardım şekilleri; Bir milletin ekonomik ve sosyal gelişmesinde koope-ratiflerin önemi) ile ilgili telkin ve teklifleri ihtiva ediyordu. Ertesi yıl yani 1963 yılında ILO, Şili de 13 Amerikan Devleti delegesinin katıl-dığı «Latın Amerika'da Kooperatifler» konusunda bölgesel bir teknik konferans düzenlenmiştir. Bu Konferansta diğer Uluslararası Kurum-lar da temsil edilmişlerdir. Bunlar arasında «Amerikan Devletleri Teşkilâtı», «Dünya Sağlık Teşkilâtı», «Uluslararası Kooperatif Birliği» v.s. bulunmaktadır. Konferansta görüşülen konular, kooperatifçiliğin geliş-mesi ve Uluslararası ekonomi arasındaki ilişkiler, Kooperatifçilik öğre-tim ve eğitimi, teftiş ve finansman problemleri gibi hususları ihtiva ediyordu.

Başka bir uzmanlar toplantısı 1968 Ekim ayında yapıldı. Toplan-tıda ananevi olmayan kooperatiflerin başlıca çeşitleri ve onların eko-nomik ve sosyal gelişme programlarındaki rolleri üzerinde görüşmeler yapıldı. Keza kooperatifçilik sahasında ILO'nun araştırma ve yayın programları üzerinde çalışıldı. Bu toplantıda çalışmalar, 1966 Uluslar-arası Çalışma konferansında kabul edilen «gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik ilerlemelerinde kooperatiflerin rolü ile ilgili ILO'nun bir bildirisini» üzerinde merkezleşmiştir. Görüşülen diğer bir konu kooperatif teşebbüsünün gelişme merkezlerinin organizasyonu ve gö-revi idi. Bu merkezlerin çoğu Birleşmiş Milletler Özel Fonu'nun malî desteği ile gelişen ülkelerde faaliyete başlamaktadır.

İşte buraya kadar anlattığımız bu konferans ve toplantılar iştirakçilere pratik tecrübelerin mubadelesi şansını verdiği gibi ilerdeki faali-yetlere rehberlik edecek, birçok yeni tavsiyeleri ortaya çıkarmıştır.

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

ILO'nun 127 Sayılı Bildirisi :

ILO Yönetim Kurulu, 1963 yılının Kasım ayında yaptığı 157 inci toplantısında, 1965 yılında düzenlenecek olan 49 uncu Uluslararası Çalışma Kongresi'nin gündeminde yer alacak konular arasına «Gelişen Ülkelerin Ekonomik ve sosyal yönlerden kalkınmasında kooperatiflerin rolü» konusunun konulmasına karar verdi. Bunun gayesi kooperatifçiliğin belli pratik safhaları ile ilgili Uluslararası bir bildirin formule edilmesiydi. Bugün her yerde, bilhassa kalkınan ülkelerde çeşitli kooperatif tipleri kurulmakta ve ortak sayıları artmaktadır. Keza milli ekonomiye hakiki bir yardım yapılabilmesi, bu kooperatiflerin kifayetli ve başarılı olarak organize edilmeleriyle mümkündür.

Önceki konferansta ILO bütün üye, hükümetlere bir anket ihtiva eden bir rapor gönderdi. Rapor, kooperatiflerin çözülmesine yardım edebileceği sosyal ve ekonomik problemler ile kooperatiflerin kurulup çalışmaya başladıkları zaman karşılaştıkları engeller hususlarını ihtiva ediyordu. Anketlere verilen cevaplar, bu mesele üzerinde konferansta görüşülebilmesi için, ikinci bir raporda kıymetlendirildi. Böyle Uluslararası önemde bir bildiri taslağı üzerinde görüşme ILO'nun tarihinde ilk defa vuku buluyordu. Bu mesele üzerindeki ilk görüşme 1965 yılında düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 49 uncu celsesinde yapıldı. Meselenin işçi ve iş verenlere ilâveten 72 Devletin temsil edildiği bir komitede görüşülmesi kararlaştırıldı. Daha sonra bu celsede hükümetler tarafından yapılan müşahadelerin ışığı altında tadil edilen neticeleri ihtiva eden hükümetlerin yazılı görüşleri ILO tarafından konu üzerindeki tavsiyeler de ilâve edilerek bir bildiri haline getirildi.

Konferans Komitesi, bildiriye tatmin edici bir esasa bağlamak için 1966 yılında yapılacak 50 inci celsede görüşme hususunda genel anlaşmaya vardı. Hazırlanan metinde son değişiklikler yapıldı. Bildiri, 21 Haziran 1966 tarihinde 6 çekimser oya karşılık 317 oyla kabul edildi. Bildiri, kooperatifçiliğin tesirli bir şekilde gelişebilmesi için kalkınmakta olan ülkelerin hükümetlerine yol göstermeyi plânlamaktadır. Keza bu bildiri- nin maksadı, her çeşit kooperatifin yayılmasıdır. Bildiri, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme için kooperatiflerin kurulması ve büyümesi hususlarına önemli vasıtalar olarak itibar edilmesini takip edilecek politikanın hedefleri arasında belirtmektedir. Keza kooperatiflerin bağımsızlıklarına tesir etmeksizin, gelişmekte olan ülkeler hükümetleri, ekonomik, malî ve idarî yardım ve teşviği esas alan bir politikayı formule etmeli, başarmalı, kooperatifler kalkınma plânları ile desteklenmiş ol-

malı ve periyodik olarak ekonomik, sosyal ve teknolojik ilerlemeler hattı içinde muhafaza edilmeliydi.

Bildirinin diğer kısmı politika uygulama metodları, kanun, öğretim, eğitim, malî, idarî ve müşavirlik sorumlulukları hususlarında hükümetlerin rolünün tarifi ile ilgilidir. Bildiri, yalnız kooperatif okulu, koleji, üniversite, öğretmen eğitim kollejleri, meslek okulları işçi öğretim merkezleri, orta ve ilkokullardaki kooperatifçilik eğitimi değil keza buralarda uygun bir öğretim temin etmeye ihtiyaç olduğu hususuna dikkati çekmektedir. Diğer yandan kooperatifçilik ilke, metod ve teknikleri konularında yetişmiş kooperatif memur ve ortaklarının temininin önemi üzerinde durulmaktadır.

Bildiri, artan teknik yardım, haber ve kaliteli personel mubadelesi, uluslararası seminer ve çalışma grupları, kooperatifler arası mal ve hizmet mubadelesi, gelişmekte olan ülkelerin kooperatifçilik hareketinin yapısı ve problemleri hakkında başlatılan sistematik araştırmalar vasıtasıyla gelişmekte olan ülkelere kooperatiflere yardım ve teşvik temini hususlarında üye Devletlerin beraberce çalışmaları ve en büyük imkânları sağlamaları öngörmektedir.

21 Haziran 1966 tarihinde yapılan toplantıda kabul edilen bu bildiriye ilâveten yine kooperatifçilik konusunda iki resmî karar alınmıştır.

Birinci karar, kooperatifçiliğin gelişmesi için uluslararası kaynaklardan malî yardımın artırılarak bir uluslararası banka ihtiyacına dikkati çekiyordu. İkinci karar, gelişmekte olan ülkelerin kooperatifçilik hareketlerine yardım ve onları teşvik etmek hususlarında uluslararası teşkilâtları, kendi aralarında ve mümkün olan en büyük ölçüde ilgilenme ve beraberce çalışmaya davet ediyordu.

Kooperatiflerin gelişmesi için uluslararası kanunlar çıkarılması ve uygulamalar yapılmasında yol gösteren bildirinin uygulanmasına önderlik yapan bu ilk adımlar ILO için yeni ve önemli faaliyet sahasıdır. ILO, bu yolda FAO (Gıda Tarım Teşkilâtı) ICA (Uluslararası Kooperatif Birliği) ve Kooperatifçilikle ilgili diğer uluslararası kurumlarla yakın işbirliği ve müşavere yapmaktadır.

Buna ilâveten 20 Aralık 1968 de yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, tarım, hayvan yetiştirme, balıkçılık, tarım alet ve makineleri, yapı, kredi müesseseleri, sağlık hizmetlerini ihtiva eden hususlarda kooperatifçilik hareketinin önemli rolüne ait resmî bir karar alınmıştır.

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GIDA VE TARIM TEŞKİLÂTI (FAO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO), işsizlik ve dünyadaki insanların hemen hemen yarısına keder veren açlık ile mücadele ederek uluslararası faaliyette bulunan bir kuruluştur. FAO, 16 Ekim 1945 tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler ailesinin bağımsız bir kuruluştur.

121 üye millet tarafından FAO ya verilen görevler, kırsal nüfusun şartlarını iyileştirecek yeterli üretim, bütün besin ve tarımsal ürünlerin dağıtımı, beslenmenin iyileştirilmesi ve üretimin yeterliliğinin emin hale getirilmesi hususlarını kapsar.

FAO faaliyete başlamadan, hatta daha önce özel bir komisyon bilhassa tarımsal üretim birimleri küçük olan ülkelerde çiftçi, balıkçı ve orman işçilerinin kooperatif faaliyetleri ile FAO'nun işlerinin bütün safhalarının yapılmasını kolaylaştırabilecek bir anayasa taslağı hazırlamıştır. Tecrübe, bütün çiftçilere ulaşan sistemli haberleşme kanalları olmaksızın ileri değişikliklerin kabul edilmesinde tarımın ciddi olarak engellendiğini göstermiştir.

Birleşmiş Milletlerin İkinci Kalkınma On yılının hedefi, ekonomik ve sosyal kalkınmaya önemli bir yardım yapmak için tarımsal kooperatif hareketini hatasız bir mücadeleye davet etmektir.

Tarımsal kooperatiflerin görevleri, çiftçilere kredi ve diğer girdilerin, pazarlama ve değerlendirme kolaylıklarının sağlanması ile araştırma ve «İkinci Kalkınma On Yılı»nın hedeflerinin ilerki uygulanmasında özel sorumlulukları gösteren ıslah edilmiş tarım pratiklerinin sonuçlarını ortaya koymaktır.

Kooperatiflerin gelişmekte olan dünyanın çiftçilerine bazı ümitler verdiği meydandadır. Kooperatifler, tarım kesiminde ilerlemeyi geciktiren engellerin kırılmasına yardım eder ve onlar kredi, tasarruf, pazarlama, ürün değerlendirme, tarımsal donatım, danışmanlık, eğitim gibi çiftçiler tarafından ihtiyaç duyulan hizmet ve kolaylıkların çoğunu sağlayabilirler. Bunların hepsi kooperatiflerin tarımsal kalkınmayı koordineli yaklaşımını kolaylaştırırlar. FAO tarafından yapılan tahminlere göre 1962 ile karşılaştırıldığında 1985 yılında tarımsal kredi talebi beş kat artacaktır. Keza 1985 yılında pazarlama kanallarından geçen tarımsal ürünlerin üç ve dört kat en büyük girdi olan sun'i gübrelerin ise mevcut tonajının 12 katı olması beklenmektedir.

Herhangi bir gelecekteki gelişme için kooperatiflerin faaliyetlerinin yeterliliğinin sağlanmasında önceden gereken çok âcil ve hayatî olan şeyler düşünülmalıdır.

- 1 — Kaliteli ve tecrübeli yönetici kadro,
- 2 — Kooperatiflere hukukî, malî ve teknik yardımlarda devlet desteği ve önderliği,
- 3 — Alt yapı ve haberleşme sistemleri,
- 4 — Kredi, pazarlama, donatım ve bütün seviyelerde yayım (extension) ve tarımsal işletme yönetimi hususlarında kurumsal tamamlanma,
- 5 — Üretim, pazarlama ve tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi için tarımsal makina, alet ve ulaştırma araçları;

Bilhassa, bütün her çeşit tarımsal kooperatif için ve her seviyede yönetsel beceri standartlarının geliştirilmesine olan ihtiyaç bu yazıda kalkınan ülkelerin kooperatifçilik hareketlerinin çok acil ve hayati ihtiyaçları olarak üzerinde durulmuştur.

Kooperatifler ve Diğer Çiftçi Kuruluşları Sahasında FAO nun 1972 - 1973 Çalışma Programı :

2459 sayılı «Birleşmiş Milletler Kararnamesi» ve 1431 sayılı «Sosyo - Ekonomik Kararname» ile FAO İkinci Kalkınma On yılın'da kooperatiflerin gelişmesi için Birleşmiş Milletlere ait kuruluşlar ile resmi olmayan kuruluşları önemli roller oynamaya çağırmaktadır.

Bu taleplere cevap verirken FAO nun kooperatif programının hedefi, tesirli politika saptama, kanunlar, yönetici, memur ve ortakların eğitimi yollarıyla, Devletlere tarımsal kooperatiflerin ve diğer çiftçi kuruluşlarının gelişmesi ve faaliyet göstermesi için yardım etmektir.

Özel faaliyetler, aşağıdaki gibi gösterilebilir;

- 1) Kooperatiflerin, işletmeye ait yeterliklerinin geliştirilmesi,
- b) Yeni kooperatif çeşitlerinin geliştirilmesi,
- c) Önderlik ve halk katılımının geliştirilmesi,

FAO nun diğer Uluslararası Kurumlara Tarımsal Kooperatiflere Yapacağı Teknik Yardımın Koordinasyonu :

Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kooperatiflerin gelişmesinde

**DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
KURULUŞLARIN ROLÜ**

FAO Birleşmiş Milletlere ait Kuruluşlar ve resmi olmayan kuruluşlar ile yakın olarak beraberce çalışmaktadır.

Bu hususta önemli özellik, tarımsal kooperatiflerin gelişmesi için uluslararası işler ve diğer teknik yardım programlarının beraberce düzenlenmesini teşvik edecek ve yardımı sağlayacak olan bir müşterek komitenin (COPAC) geçenlerde kurulmasıdır. Bu komitenin sekreteryasını FAO yapmaktadır.

Diğer Birleşmiş Milletler Kuruluşları ve resmi olmayan kuruluşların bilhassa «Uluslararası Kooperatif Birliği» (ICA) ve Uluslararası Tarım Üreticileri Federasyonu» (İFAP) nun seminerlere teknik yardımları, yakın işbirliği, diğer özel çalışmalar ve yayınlar devam edecektir.

FAO'nun Çalışma Yöntemleri Merkez ve Bölge Kuruluşları Personeli :

Merkezdeki Kooperatifler Bölümü Pazarlama, Kredi ve Kooperatif hizmetleri dallarından meydana gelmiştir. Kooperatif hizmetleri kısmı keza tarımsal eğitim, yayım (Extension) kırsal alan gençliği, toprak reformu, köy sosyolojisi ve kalkınma konularında da sorumludur.

Merkezde bir uzman yardımcısı tarafından yardım edilen meslek sahibi 3 devamlı memur vardır. Bunlar, Santiago - Şili, Accra - Gana, Kahire - Mısır ve Bangkok - Tayland da pazarlama, kredi ve kooperatifler bölümleri bulunan bölgesel kuruluşlardaki 4 memur ile ayrı ayrı karşılıklı ve destekleyici bir ilişki içindedirler.

Merkezdeki personel, program, plânlaması, araştırma, yayım, teknik toplantılar düzenleme, bu anların teftişi, kayıt, resmi yazışma, saha personelinin teftişi, bölge memurları ve FAO'nun diğer birimleri ile ilişki kurma hususlarından sorumludur.

Uzmanlar :

Genellikle gelişen sahalarda tecrübesi bulunan ve kooperatifler hakkında bilgisi olan uzmanlar FAO tarafından işe alınır ve istek olduğunda üye ülkelere değişik sürelerde gönderilir. Görevleri boyunca bu uzmanlar düzenli olarak teknik önderlik ve gerekli destek için FAO merkezi ile temas ederler. Görevlerinin sonuna doğru her durum için uzman, bulgularını ve gelecek için tavsiyelerini kapsayan bir rapor hazırlayarak ilgili hükümete verir.

FAO'nun, kooperatiflerin geliştirilmesi konusunda 26 ülkede çalışan 34 uzmanı vardır. Bunların 24 ü Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile ilgili özel fon projelerinde, 4 ü Teknik Yardım (T/A) ülke uzmanı olarak, 6 sıda diğer projelerde çalışmaktadırlar.

FAO'nun kooperatif uzmanları, tarımsal kooperatif girişimlerinin çeşitli derecelerde geliştirilmesi, düzenlenmesi ve işlemesi ile uğraşırlar. Yapısal düzenlemeler, kanun, öğretim, eğitim, tarımsal, pazarlama ile ilgili yönetim, tarımsal girdilerin dağıtımı, tarımsal kredi, bankacılık, müşterek tarım pratikleri hususlarında yol gösterme ve yardım hizmetleri yaparlar.

Kurs ve Seminerler :

Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programının başladığı 1951 den beri kooperatiflerin memurlarının ve ortaklarının eğitimi ile ilgili projelere daima öncelik verilmiş, takriben 40 kurs ve seminer düzenlenmiştir.

Bunlarda ana hedef yönetim standartlarını geliştirmek olmuştur.

Merkezdeki 3 FAO uzmanı vakitlerinin büyük bir kısmını eğitim projelerine ayırırlar.

Burslar :

Halen FAO, eğitim konusunda geniş yer alan ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde finanse edilen burs programlarına sahiptir. Halen hemen böyle 60 burs daha yüksek eğitim için hükümetleri tarafından tavsiye edilen denizaşırı kooperatif personeline verilmiştir. Kooperatif bursu alan 30 daha fazla üye ülkenin bursiyerleri aşğıdaki ülkelerin birisine veya daha fazlasına gitmişlerdir.

Avusturalya, Brezilya, Kanada, Seylân, Kıbrıs, Danimarka, Fransa, Gana, Hindistan Endenozya, İsrail, İtalya, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Hollanda, Pakistan, Filipinler, Polonya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri,

Teknik Toplantılar :

FAO'nun bütün ileri çalışmalarına bir temel başlangıç olarak kooperatifler konusunda bölgesel ve bölgeler arası teknik toplantıların düzenlenmesi mümkün olmuştur. Hindistan'da 1949 düzenlenen böyle

**KOOPERATİFÇİLİKLE İLGİLİ ULUSLARARASI
DÜNYA KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELİŞMESİNDE
KURULUŞLARIN ROLÜ**

ilk toplantıdan 1961 de Latin Amerika'da düzenlenen yedinciye kadar aynı örnek takip edilmiştir.

Diğer toplantılar Aralık 1967 de Niamey - Niger, 1969 da Nairobi-Kenya, 1970 de Campinas - São Paulo - Brezilya'da yapılmıştır. Başka bir toplantı ise «Kooperatifler ve Seçilmiş Afrika ve Yakın Doğu Ülkelerinin Toprak Reformu saharındaki Diğer Çiftçi Kuruluşları» konusunda Aralık 1971 de Kahire - Mısır da düzenlenmiştir.

Yayınlar :

Kat'i olarak güzel olan bir faaliyet de tesirli olarak teknik yayınlar hazırlamaktır. Bu yayınlar çoğunlukla FAO ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından beraberce yapılan yoğun araştırmaların bir sonucudur.

Kaynak :

Karınca Dergisi (Sayı : 171, 223, 224, 225, 226, 234, 235, 246, 247; 249, 394)

International Cooperative Alliance, its Aims and vork 1969

ILO and Cooperatives 1968 (Özel broşür)

International Cooperative Journal 1971 (Sayı : 1)

International Journal Of Cooperative Development 1973 (Sayı 3)

ÇOK AMAÇLI KOOPERATİFLER ve TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ

F. Kaya AÇIKALIN

Çok amaçlı Kooperatifler yurt ekonomisine ve ortakları menfaatine tipik bir faaliyet göstererek yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı bir hizmet zinciri kurar. Tatbikatının bulunduğu pek çok ülkede tek amaçlı Kooperatiflere nazaran daha üstün ve daha muvaffak olmuşlar ve ülke kalkınmasında, özellikle kalkınmakta olan ülkelere sermayeye olan ihtiyaca, küçük tasarrufların kalkınma alanına aktarılmasını sağladıkları cihetle büyük ölçüde yardımcı olmuşlardır.

Kooperatiflerin, ortaklarının ekonomik yararlarına çalıştıkları ileri sürülürken, bu kuruluşların sadece tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri ve bu sahada yardımcı oldukları anlaşılmalıdır. Kooperatifler, ortaklarının hemen her sahadaki ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını tam bir faaliyet zinciri içinde ele almaları halinde, çok amaçlı kooperatif hizmeti ortaya çıkar.

Ortaklarının hemen her alandaki ihtiyaçlarına cevap vermek üzere yurdun en uzak köşelerine kadar hizmet götürmekle yükümlü Devletle el ele ve ona yardımcı olmak amacı ile kurulan çok amaçlı kooperatiflerin Devletle olan ilişkilerinin titizlikle tesbit edilmesi Devletten bir şeyler bekleyen kuruluşlar değil, fakat birbirini tamamlayan hizmetler zinciri içinde önemli bir kuruluş olarak kabul edilmeleri halinde başarıya ulaştıkları, aksi halde birer devlet kuruluşu haline dönüşerek, benliklerini kaybettikleri anlaşılmaktadır.

Ülkemizde çok amaçlı kooperatif sloganı ile başlatılarak neticede tek amaçlı kooperatifler haline gelen bazı denemelerin bulunduğu dik-

kati çekmektedir. Özellikle başlangıç yıllarında, Türkiyenin yüz yıllık kooperatifçilik tecrübesine bir hamle bir yenilik getirmek amacı ile mısır patlağı gibi yurdun her yöresinde batıdaki kooperatiflerin düzeyinde ve hür kooperatifçilik prensipleri ile aşağıdan yukarı doğru gelen taleple kuruldukları iddiası ile yaygara koparılan Köy Kalkınma Kooperatifleri bu alandaki başarısız denemelerin başında gelir.

Köy Kalkınma Kooperatiflerinin bu başarısızlığında, çok amaçlı ve liberal kooperatifçilik kelimelerinin anlamını henüz tam manasıyla anlayamamış olunmasında aramak lâzım gelir.

Nitekim, bu konularda, Köy Kalkınma Kooperatifleri Anasözleşmelerine bir göz atmak ve bu kooperatiflerin, mali alanda Devletle olan ilişkilerini tetkik etmek iddiamızı doğrulayacağı kanısındayız.

Anasözleşmelerinde birden fazla konulara yer verilmiş olmasına çok amaç olarak nitelendirmek ne dereceye kadar doğru olursa, hibe, düşük faizli kredi mekanizması, dış ülkelere işçi kontenjanından yararlanma gibi bir kooperatifin mevcudiyetinin dayandırıldığı ana davalarının hallinde 1163 sayılı kanunun tanıdığı yetkiler dışında bu kooperatiflere müdahale edilmiş olması, özerklik anlayışı ile o kadar ters düşen bir tatbikat olmuştur.

Çok amaçlı kooperatiflerde, ortakların meslek ve geçimleri ile ilgili konuları faaliyet alanı içine alan kooperatiflerin örneğın, bir ortağın yetiştirdiği birden fazla mahsul veya emeğini değerlendirmesi veya bu faaliyetlerine yardımcı olması, esasında faaliyet konularından ancak bir safhasını teşkil eder. Bu nedenle, Köy Kalkınma Kooperatifleri Anasözleşmelerinde yazılı olan yirmiye aşkın konunun çok amaçlı kooperatiflerin ancak bir konusu olduğunu özellikle belirtmek isteriz.

Genel olarak çok amaçlı kooperatiflerde satın alma, pazarlama, tüketim, işleme, imalat, kredi ve Banka Hizmetleri, Plân ve Proje hizmetleri, Sosyal hizmetler gibi bölge ve ortak ihtiyacına göre kendiliğinden belirlenecek faaliyet konularını yürüten servisler bir çatı altındadır. Bu kadar çeşitli hizmetlerin bir çatı altında çalışılması neticesinde ortaya çıkan iktisadi problemler ise üst kuruluşlara gidilerek halledilir. Üst kuruluşlar, kurucuları bulunan çok amaçlı kooperatiflerin aksine tek amaçlı olarak kurulurlar. Üst kuruluşlar esas itibarıyla kooperatif ilkelerine göre kurulmalarına rağmen, ortakları artık hakiki şahıslar değil, hükmi şahsiyet kazanmış çok amaçlı kooperatiflerdir.

Bu safhada, satın alma, işleme, imalat, kredi ve banka, plân ve proje sosyal hizmetler, pazarlama, tüketim ayrı ayrı birer üst kuruluş ola-

rak ortaya çıkar ve bölgesel alanda ihtisaslaşarak ortaklarına hizmet götürürlerken, milli seviyede de kendi aralarında ayrıca birleşerek, bölgesel problemlerinin halli için daha güçlü olacak üst kuruluşlarını meydana getirirler.

Çok amaçlı kooperatiflerin, bir çatı altında toplanan faaliyetleri, tam bir ahenk içinde çalışabilmeleri için, aralarında ki işbirliği ve koordinasyon esaslarının ayrıca belirlenmiş olması gerekir. Bu konular, kooperatif anasözleşmesinden ziyade talimatnameler de yer alır.

Çok amaçlı kooperatifçilik bir eğitim, kadro ve disiplin işi olduğu kadar bu konuya inanmayı ve azmi gerektirir. Acı neticeler verecek ve esasen zayıf olan kitlelerin tasarruf ve azmini yitirecek tecrübesiz elle rin denemelerine bu alanda yer yoktur.

Çok amaçlı kooperatifçilik teori değil tatbikatın kendisidir. Bu nedenle, tatbikatı bulunan ülkelerde her yönü ile tetkik edilmeden ve iyice anlaşılmadan bir kaç kitap karıştırmakla öğrenilmesine imkân olmayacak derecede komplikedir. Çeşitli hizmetler arasında gerekli koordinasyon kurulmadığı takdirde, aksayan hizmet dalı diğer hizmet dallarını da eritir ve başarısızlığı hazırlar, bu nedenle bir bütün içinde ele alınmasında zaruret vardır. Çok amaçlı kooperatifçilik tatbikatına geçildiği hallerde, bu kuruluşları yıpratacak lüzumsuz rekabetin doğuracağı kuruluşların türemelerine meydan verilmemelidir.

Pek çok gelişmiş ülkenin bu günkü duruma ulaşmasında büyük payı olan çok amaçlı kooperatiflerin ülkemizde de denenmesi öteden beri önerilen bir husus olmuştur. Bu noktada özellikle Tarım Kredi Kooperatifleri ele alınmalıdır. Bu kooperatiflerin çok amaçlı kooperatifler haline dönüşmeleri için yapılan çalışmalar uzun sürmüş olmasına rağmen mevzuat yönünden büyük aşamalar yapılmış ve 1581 sayılı kanun ve buna ilişkin Anasözleşmeler çıkarılmıştır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ülkemize olan uzun hizmet yılları içinde, tatbikatı bilen bir de kadro yetiştirdiği bir vakıadır. Bu kadronun önümüzdeki günlerde ortaya konulacak çok amaçlı fonksiyonları yürütmesi beklenirken, bundan hemen hemen hiç haberi bulunmayan bir kısım teoristlerin günümüzde çok amaçlı kooperatif tatbikatından söz ettikleri, Türkiye de model kooperatif aramaya yöneldiklerini görmek kooperatifçiliğimizin enine boyuna henüz pek az kimse tarafından tanındığı yolundaki kanırları kuvvetlendirmektedir. Önümüzdeki günlerde tam bir tatbikatın içine girmeleri beklenen Tarım Kredi Kooperatiflerini, kooperatifçilik politikasının, ana hatlarını çizme ve yürütmekle görevlendirilenlere bu yönü ile tanıtmak zorunluluk haline gelmiştir.

Bu görev kendini kooperatifçiliğe adanmış tatbikatçıların sabırla üst kademeleri bu sahada yetiştirmelerine kadar uzanabilir ve uzanacağı da benzemektedir.

Öteden beri savunulan kooperatifler Bakanlığı kurulması fikri maalesef kuvveden fiile çıkarılamamış olunmasının, esasen kendi görevleri tam olarak belirlenmemiş ve teşkilât kanunu çıkarılamamış ve çok ağır hizmetleri yürütebilme çabası içinde bulunan bir Bakanlığı, bir diğer Bakanlıktan belli bir kadronun aktarılması ise bu Bakanlığın işlerini olağanüstü çoğaltmaktan başka konuya bir yenilik getirmemiştir. Kooperatifçilikle ilgili bütün dairelerin bir çatı altında toplanması arzu edildiği halde, Orman Bakanlığı, İmar İskân Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığındaki kooperatifçilikle ilgili dairelerin yerlerinde kalmaları, kooperatifleri finanse eden ve denetleyen T. C. Ziraat Bankasının başka bir bakanlığın bağlı kuruluşu halinde kalması, mevcut düzene bir yenilik getirmediği gibi kooperatifçiliğimizin daha karışık bir tatbikata sürüklenmesinden endişe edilmesine de haklı olarak sebep olmaktadır.

Böylesine bir ortam içinde Tarım Kredi Kooperatifleri ile ilgili tatbikata geçmek ve yön vermek yine bu kooperatiflerin kendi işlerini kendileri görmeleri zaruretini ortaya koymaktadır.

Bazı kooperatifçilerin üzerinde ısrarla durdukları bir konu daha vardır. Kooperatifler Bankası kurulması. Bunun fayda ve zaruretini tartışmadan hukukî statüsünün ne olması münakaşalarına girildiği şu günlerde, bu bankanın Tarım Kredi Kooperatiflerine ne sağlayacağı hemen hiç düşünülmemekte olduğundan kuşkulılmakta, bazı yeni beyinler, devamlı olarak aynı hatayı yaptıkları için kısır bir daire içinde bu laflar tekrarlanmaktadır.

Kooperatifler Bankası Sadece Merkez Bankası ile olan ilişkileri düzenleyecek şekilde düşünülüyorsa, bu işi yıllardır yapan tecrübeli Bankalar vardır. Yok, Anadoluya yayılacak bir teşkilât düşünülüyorsa o zaman iş daha da değişik bir veçhe alır ve bu güne kadar, birden fazla kooperatiften yakınlar, yakında aynı yerlerde kabuk değiştirmiş olarak aynı kuruluşları, banka olarak görecekler ve hiç bir şey yapmamış olduklarını anlayacaklardır. Kooperatifler Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve üst kuruluşlarının bir rakibi olacağı gibi, T. C. Ziraat Bankası ve Halk Bankasının da rakipler haline dönüşmeleri mukadder olmaktadır. Hizmet edilmek istenen bir davaya hizmet götüren birden fazla

teşkilât ülkemiz için lükstür, lüzumsuz rekabet yaratır, israftır. Bunun düşünülmediğini görmek bizleri üzer.

Gönlümüz, Hükümet programı içinde, Kooperatiflerin müstakil bir bakanlık içinde yer almasını, dağınıklığın kesin olarak ortadan kaldırılmasını istedikten başka, özellikle genç kuşağın da içinde yer alacağı güçlü bir kooperatifçiliğin tatbikatının ana hatlarının çizilmiş olmasını ve mevcut meslek kuruluşları ile birbirini tamamlayacak bir tatbikatın temellerinin atılmasını arzu ederdi.

Kanımızca atılım için önce nerede olduğumuzu tesbit etmek ve nereye kadar gidebileceğimizi tahmin etmek gerekirken, bunlardan hiç biri yapılmamış, kooperatifçiliğimiz ve kooperatiflerimiz ve hattâ bunlara ait kanunlar dahi iyice tetkik edilmeden ilk adım atılmıştır. Bu konuda ilgililerin en kısa zamanda uyarılmaları ve esasen tam olarak yörüngeye oturmamış kooperatifçiliğimizi bir çöküntüden kurtarmalarını beklemek ve kooperatifçiliğimize sahip çıkmak hakkımızdır sanırım.

KOOPERATİFLERDE ÇOK ÖNEMLİ BİR KONU KONTROL — DENETİM

CELÂL UZEL

Kasım 1969 gün, 395 sayılı Karıncada «Kooperatiflerde Mürakabe ve Kontrol» Başlıklı yazımda şunları yazmışım :

«Sayın Nusret Uzgören'in 4 Ekim 1969 tarihli 395 numaralı Karınca'daki «Birleşmeden Doğan Kudret» başlıklı yazısında Milletlerarası Kooperatifler Birliğinin 34 üncü Genel Kurul toplantısı vesilesile intibalarını anlatırken yurdumuzda yaklaşık olarak bulunan 9000 kooperatif karşısında bu kooperatiflerin şimdiye kadar Birliği, Federasyonları ve MURAKABE BİRLİKLERİ bulunmadığını, hangi yabancı öğrendiyse şaşırdığını, «Böyle birşey olur mu?» dediklerini açıkladıktan sonra EDEKA ve Bund konsumgenossenschaften merkezlerini ziyaret ettiğini, buralarda özellikle mürakabe kısmıyla ilgilendiğini, statülerini ve mürakabe raporlarının eskilerinden birer örnek yollama vaadini aldığını bildiriyor, «Kooperatiflerin can damarları mürakabe olduğuna göre bizlerin bu uğurda yapacağımız çalışmalara ışık tutacak belgelerden yararlanabiliriz, diyordu.

Yine tanınmış kooperatifçi Prof. Muhlis Ete 29 Kasım 1967 tarihinde Türk kooperatifçilik kurumunda «Türkiye Kooperatiflerinde MURAKABE KONUSU» isimli verdiği konferansında; «Ziraat ve Halk Bankalarının, Köy İşleri Bakanlığı vesair Devlet Teşekkülleri tarafından kurulan kooperatifler dışında kalan teşekküllerin kontrol, teftiş ve murakabeleri yetersiz bulunmakta, buna mevzuat eksikliği olduğu kadar murakıpları seçen ortakların bu ihtiyacı tamamen duymamaları sebep olmaktadır, hele seçilen murakıplar meslekten olmaz ve muhasebeyi yeter derecede bilmezlerse, kooperatif amacından uzaklaşmakta, bu hal devam ettiği takdirde, teşekküller güç bir duruma girmektedir.

Bu ihtiyacı daha çok seneler önce duyan başka memleket kooperatiflerinin direkt veya endirekt murakabesini sağlamak için bunun Kooperatif Birlikleri içinde tetkik ettirmeyi veya Noter Teşkilâtına benzeyen yeminli murakabe hey'etlerine tevdi etmeği faydalı bulmuşlardır. Şöyleki: Kooperatif İdare Hey'etleri Genel Kurula gelmezden önce, murakıpları Kooperatif İdare ve Hesap İşlerini gözden geçirmeğe davet etmekte ve bunların yazacakları raporlar Genel Kurula takdim edilmektedir. Meslekî murakabe kooperatifinin bütün muamele ve hesaplarını esaslı bir incelemeye tâbi tutmakta ve bununla da yetinmiyerek yapılması gereken işler hakkında faydalı tavsiyede bulunmaktadırlar.

Nitekim İktisadî Devlet teşebbüslerine dahil olan teşekküller Sümerbank, Ziraat Bankası vesaire, 1938 tarihine gelinceye kadar meslekî bir murakabeden mahrum iken 3460 sayılı kanunla esaslı bir idare ve murakabe sistemine girmiş ve türlü ihtisasa bağlı uzmanlardan vücuda gelmiş yüksek murakabe heyeti tarafından devamlı bir murakabeye tâbi tutulmuştur.

Kooperatif murakabe Büroları müstakil şirketler halinde çalışabildiği gibi, batıda olduğu gibi, Kooperatif Şirketleri Birliklerine bağlı olarak da Birlik içi ve Birlik dışı kooperatifleri de murakabe etmektedirler. Hattâ daha ileri giderek, belki Devlet Daire ve Teşekküllerine bağlı kooperatifleri de gerekirse teşekkül dışı Kooperatif murakabe müesseseleri tarafından murakabe edilebilir.» demektedir ve kooperatiflerin Denetimleri ya ayrı bir kanun ya bir kararname veya bir tüzükle tedvir olunmasını tavsiye etmektedir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 90 ve 91. maddelerinde ise Kooperatiflerin, Kooperatif Birliklerinin, Kooperatif Merkez Birliklerinin ve Türkiye Merkez Kooperatifler Birliği'nin işlem ve hesaplarını ve varlıklarını müfettişlere veya Kooperatif kontrollerine Ticaret Bakanlığının denetletirebileceği, kontrolörlerin seçilme ve çalışma şekli ile görev ve yetkilerinin titizlikle tesbit olacağı, bu teşekküller denetim sonucuna göre Ticaret Bakanlığınca verilecek talimata uymak zorunda olduğu, Ticaret Bakanlığının teftiş ve denetleme işleri için kooperatifler Birlikleri, Kooperatifler Merkez Birlikleri veya Türkiye Millî Kooperatifler Birliğini veyahut ilgili teşekküllerle müesseselerini de görevlendirilebileceği açıklanmış bulunmaktadır.

Alman Kooperatifler Kanununun 53-64/C maddeleri Kooperatifler Denetim Birlikleri konusunu kapsamaktadır. Bu kanun hükümlerine göre tanzim edilmiş bulunan Alman Tüketim Kooperatifleri Denetim Birliği tüzüğü Sayın Uzgören tarafından Almanya'dan getirtilerek bana tevdi edilmiştir.

Bu tüzüğün tetkikinde bizim şartlarımıza adapte edildiği takdirde de bizim kooperatiflerimizin kanununun 90 ıncı madde sınırı içinde faydalanılabileceği şüphesizdir.

İşte bu görüşler altında Alman Tüketim Kooperatifleri Denetim Birliği Tüzüğünü Sayın Kooperatifçilerimizin faydalarına sunmakla mühim bir görevin yerine getirebileceğine inanmaktayım.»

Bu yazıma ayrıca Alman Tüketim Kooperatifleri Denetim Birliği Tüzüğü'nün Tercümesini de eklemiştir.

Bundan sonra 21 Aralık 1970 tarihinde yapılan VII Türk Kooperatifçilik Kongresinde Prof. Dr. Muhlis Ete ve Harun Pastanoğlu tarafından sunulmuş bulunan «Kooperatiflerde Denetleme» Konulu Tebliğde, (Denetim Kapsama ve uygulamalarındaki Gelişmeler) esaslı bir biçimde incelenmiş, sonuç olarak da, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun Üst Kuruluşlara Denetim hakkı veren 70 ci maddesinden faydalanılarak bir mürakabe (Kontrol) Birliği Kurulmasının mümkün olabileceği önerilmişti.

C.H.P. - M.S.P Koalisyon Hükümetinin Kooperatifçiliği ciddi surette ele alması, çoktan beri önerilen bir Kooperatifler Bakanlığı kurulması, Kooperatifçiliğin Türkiyede artık Altın çağına yaklaşım müjdesini verdiği kuşku kalmamaktadır.

Halk Sektörü ve Köy - Kentlerin kuruluşlarının Belkemekliği görevini yapacak olan Kooperatiflerin gelişmelerinde, ve sıhhatli yürümelelerinde çok önemli bir faktör olan Denetim ve Kontrol konusunun, bu espiyi içinde ele alınmasına yardım amacıyla Alman Kooperatifler Kanununun «Kontrol»a ait 53 - 64/e maddelerini çevirerek ilgili arkadaşlarımızın faydalarına sunmuş bulunmaktayım.

1974 yılı başında, Alman Kooperatifler Kanununda, zamanın gereklerine ve koşullarına uyularak bazı Bölüm ve Maddelerinin değiştirilmiş bulunmasına rağmen, «Kontrol» kısmının olduğu gibi bırakılmış olması, Kanunun bu maddelerinde uygulamada bir aksaklık görülmediğinin belirtilmesi bakımından çok ilginçtir.

Alman Kooperatif Kanunları :

VI BÖLÜM

Kontrol ve Kontrol Birlikleri :

§/53

1) Ekonomik ilişkilerini ve çalışma yönlerinin usul ve mevzuata uygun olup olmadığının tesbiti için kooperatifler en az iki senede bir defa kontrol edilir.

Bilânço yekunu 350.000 DM. erişmiş ve daha yüksek kooperatifler (Bu bilânço yekununa paraya tahvil bono, çek ve teminat akçeleri gibi kıymetler ilâve edilir) senede en az bir defa kontrol edilir.

2) Adalet Bakanlığı Genel Kurul toplantısından evvel, o yıl bilânçosunun kontrole tâbi tutulmasına karar verebilir.

§/54

Kontrol Birliğine Tabi Olma Görevi :

1) Kooperatifler kendilerini kontrol etmeye yetkili bir kontrol birliğine bağlatmaya mecburdurlar.

2) Federal Ekonomi Bakanlığı veya Federal iâşe yahut Tarım Bakanlığı kooperatifin bu kanunun 10. maddesindeki belirtilen süre içinde bir tanınmış kontrol birliğine bağlandığını mahkemeye bildirir ve ilân ettirir.

Kooperatif dahi bu kanuni süre içinde Bakanlıkça tayin edilen Kontrol Birliğinin ortaklığını kazandığını mahkemeye bildirmedeği takdirde yönetim kurulundan kooperatifin fesih kararını ister.

§/54 a

Kontrol Birliklerinden Ayrılma :

1) Kooperatif birlikten ayrıldığı takdirde en kısa zamanda bağlı bulunduğu Kontrol birliğince (Madde 10) mahkemeye bildirilir.

Mahkeme belli bir vade tesbit eder ve bu devre içinde ait bulunduğu Kontrol birliğince (Madde 10) mahkemeye bildirilir.

Mahkeme belli bir vade tesbit eder ve bu devre içinde ait bulunduğu üst Kontrol birliğine bağlı başka bir Kontrol birliğine girmesi sağlanır.

Ayrıca Federal Ekonomi Bakanlığı, İaşe veya Tarım Bakanlıkları kooperatifi belli bir süre için başka bir üst kademe birliğine bağlı Kontrol Birliğinin denetimine tâbi kılabilir.

Kooperatif bu kanuni müddet sonunda Kontrol Birliğine ortaklığını tam olarak üyeliğini almadığı takdirde mahkemeye kooperatifin feshine karar verir.

§/55

Kontrol unsuru olarak birlik :

1) Kooperatifler bağlı oldukları Kontrol birlikleri tarafından kontrol edilir.

Kontrol birliğinin kontrol için vazifeli kontrolleri bulunur. Bunlar kontrol konusunda yeteri kadar bilgi ve tecrübe sahibi bulunurlar.

2) Kontrol Birliği görüşünde önemli bir sebep bulunduğu takdirde kontrolörleri, kendi teşkilâtında görevli olmaya dışarda serbest bir kooperatif kontrolünü yahut kontrol şirketini ekonomik kontrol olarak tayin edebilir. Bunların sahiplerinin bir kooperatif yönetim kurulu üyeliği yahut müdürlüğü yapmış olmaları lâzımdır.

Kontrol birliğinin yaptığı kontrollerle yasaklar :

1) Kontrol edilen kooperatifin memur üyeleri kontrole engel olmazlar.

2) Kooperatif yönetim kurulu üyeleri veyahut tasfiye memuru aynı zamanda yetkili kontrol birliğinin yönetim kurulu üyesi, yada kooperatif tamamen yahut üstün olursa, bu kooperatif, birlik kontrolleri tarafından kabul edilemezler.

Bu takdirde kontrol tescil edilen birliği kooperatifleri kooperatifin bağlı olduğu merkez birliği kanalıyla dışardan tayin edilen (Ekonomik Murakıpları) veyahut kontrol teşekküllerine, kontrol ettirebilirler. Bunların sahipleri bu kooperatifin yönetim kurulu üyesi, yahut müdürü, ve en az bir ekonomik kontrolör olması lâzımdır.

§/57

Kontrolün oluşu :

1) Kooperatifin yönetim kurulu, kontrolörlerin kooperatifi iyi dikkatli bir revizyondan geçirmesinin sağlanmasını teminen kooperatifin ticari defter ve yazışmaları kasa durumu ve kıymetli evrak ve mallar

hakkında gerekli açıklamalarda bulunmalıdırlar. Bu da bir kontrolün esaslı kontrolü için lazımlıdır.

2) Kontrol birliği kontrolün başladığını kooperatifin murakabe kurulu bildirir.

Kooperatif murakabe kurulu başkanı teftişin başlamış olduğunu derhal diğer murakabe kurulu üyelerine geçirmeden bildirmeli ve onların arzu ve isteklerini veyahut kontrolün kontroldeki isteklerini kendileri belirtmelidir.

3) Kontrolün önemli ve düzeltilmesini gerekli bulduğu hususları derhal murakabe başkanına bildirir.

4) Kontrolörler murakabe ve yönetim kurullarının toplayıp kooperatifte yaptığı kontroller ve umumi gidişat hakkında şifahi bilgi verir.

(Kontrolör) bu amaçla yönetim ve murakabe kurulu başkanından kurulları toplantıya çağırmasını talep eder, bu talep yerine getirilmediği takdirde resen işlerin mahiyeti hakkında malumat alıp vermek üzere kurulları toplantıya çağırabilir.

§/58

KONTROL RAPORU :

1) Kontrol birliği kontrol sonuçlarını bir rapor halinde bildiren raporlar birlik tarafından imzalanır.

2) Rapor aynı zamanda kooperatifin yönetim ve murakabe heyeti başkanlarına verilir.

Her murakabe kurulu üyesi raporu tetkik etmeye yetkilidir.

3) Kontrol raporunun alınmasından sonra kontrol neticesi hakkında kooperatif yönetim ve kontrol kurulları gecikmeden müştereken toplanıp görüşürler.

Kontrol birliği ve kontrolör bu toplantıya katılma hakkı vardır, kooperatif yönetim kurulu başkanı bu toplantıdan kontrol birliğini haberdar etmek zorundadır.

§/59

Kontrol Belgesi ve Kontrol Raporunun İşlemi ve Genel Kurulca İncelenmesi :

1) Kontrol yapıldığına dair kontrol birliğinin belgesini kooperatif

başkanı kooperatif siciline kayıt ettirir ve kontrol raporunu ilk genel kurul toplantısında gündeme alınmasını ve karar verilmesini sağlar.

2) Murakabe heyeti genel kurulda raporda değinilen önemli konu ve tenkitleri genel kurula açıklar.

3) Kontrol birliği genel kurul toplantısına müşahit olarak katılmaya yetkilidir ve raporunu tamamen ya da önemli gördüğü bölümlerini Genel Kurulun kararlarından evvel okutturur.

§/60

Kooperatif Genel Kuruluna kontrol birliği tarafından toplantıya çağırılması :

1) Kontrol raporu kooperatif Genel Kurul toplantısında gereği biçiminde gözönüne alınmaz ve tedbir kararları geciktirilirse yahut Genel Kurul raporunun bilimsel ve önemli noktalarında önemle durmazsa ya da raporun muhteviyatı üzerinde itiraz edilmesine karar alınır, masrafları kooperatifçi karşılamak kaydıyla, Kontrol birliği kooperatifi olaganüstü toplantıya çağırır ve ne gibi noksan konular bertaraf edilmesi üzerinde durulmasının söz konusu olacağını ve ne kararlar alınması gerektiğini tesbit eder.

2) Kontrol birliğince çağrılan bu genel kurul toplantısında kontrol birliğince atanan temsilci başkanlık eder.

§/61

Kontrol birliğine ödeme :

1) Kontrol birliğinin yaptığı kontrol için çalışmasına karşılık kooperatiflerden uygun peşin tediye bulunmak hakkını haizdir.

§/62

Kontrol organlarının hak ve görevleri :

1) Kontrol birlikleri, kontroller ve kontrol şirketleri kontrolü taraflı, partizansızlık ve gizlilikle yapmaya mecburdurlar.

Onlar (Kontrolörler) kontrolleri esnasında bilgilendikleri iş gizliliklerini başkalarına açıklayamazlar. Bilerek veya bilmeyerek gizli bilgileri başkalarına haber verdikleri takdirde, bundan hasıl olacak zarardan dolayı kooperatif tazminat isteyebilir. Bunlar fazla kişiler olursa müştereken sorumludurlar, sorumluluğu 25.000,— DM. dir.

Eğer kontrolde birden fazla kişiler tarafından yapılmışsa, tazmini

gerektirecek bu gibi muamelelere kötü niyetli olmadan katılmış olsalar da sorumlu tutulurlar.

3) Kontrol birliği raporu muhteviyatından kendisine bağlı olan kooperatiflerin ve kooperatif işleri merkezlerine mevcut veya kurulmakta olan iş bağılıkları dolayısıyla ilgili işler kontrol sonucundan bilgi sahibi olmaları için malumat verebilir.

Kontrol birliği raporunun bir kopyasında kendinin bağlı bulunduğu üst kontrol birliğine gönderir, bu üst birlikler raporun yerine getirilmesini kendi zorunlu görevi içinde değerlendirir.

4) Kontrolü, kontrol şirketi yapmışsa gizlilik 1. bölümdeki gibi yürürlükte olur. Bu madde şirketin murakabe kurulu ve başkan içinde mercidir.

Murakabe kurulu başkanı ve muavini tanzim edilen bu raporu tetkik etmeye yetkilidir. Ancak bu rapordan elde edilen bilgileri rapor aktualitesini kaybedinceye kadar saklamak zorundadırlar.

5) Bu maddeye göre sorumluluk mukavele ile hariç tutulabildiği gibi sınırlandırılabilir. Aynı tarzda kontrol birliğinin kontrolde çalışan personelin sorumluluğu içinde uygulanabilir.

6) Rapor üç sene içinde mürürüzamana uğrar, bu zaman aşımının başlangıç tarihi raporun kooperatife verilmesi tarihi ile başlar.

§/63

Devletçe Verilen Haklar :

Kontrol hakkı kontrol birliklerine devletçe verilir.

§/63 a

Kontrol hakkının ödünç verilmesi :

1) Kontrol birliği kendisine verilen görevin yerine getirilmesi sorumluluğu kabul ettiği takdirde kendisine kontrol hakkı ödünç olarak teklif edilir.

2) Kontrol hakkının özellikle reddedilmesi kontrol birliğinin kontrol çalışmasına ihtiyaç olmadığı takdirde vaki olur.

3) Federal hükümet kontrol haklarını ödünç verilmesinde, kontrol birliğinin, kontrol dolayısıyla karşı tarafın tazminat talepleri karşılayacak yükseklikte teminat verilmesine bağlıdır.

§/63 b

Kontrol birlikleri ve birlik amacı :

1) Kontrol birliği hukuki şekilde tescil edilmiş bir ortaklık olmalıdır.

2) Kontrol birliğinin ortakları, tescil edilmiş kooperatifler ve hukuki şekilleri bunlara benzer teşebbüsler olabilir. Bu teşekküller kendilerine bağlı kooperatifleri tamamen veyahut azami derecede kooperatif mevzuatına tabi bir şekle getirmişlerdir.

Birlikler bu şartları kapsadıklarını Federal hükümetin Adalet Bakanlığı veya tayin edeceği bir makam karar verir.

Adalet Bakanı eğer önemli bir sebep ortaya çıkarsa federal iktisat bakanı ile ya da başka diğer bakanlarla 1. maddeye göre tesbitte müşavere edebilir.

Ticaret siciline tescili olmayan kooperatiflerden olup kamu yararına haiz ev yapan teşebbüsleri, tescilli kooperatif olmadıklarından kanun hükümleri arasında yer almamaktadır.

3) Ticaret siciline tescil edilmeden kurulmuş ve başka kanuni kontrol mevzuatına tabi kooperatif teşekküller bu kanundaki kontrol hukukuna tabi değildir.

4) Kontrol birliği yönetim kurulu, Kontrolörün görevin tamamını yerine getirmesi ve kontrol raporunun gözden geçirilmesi için en aşağı bu kontrolü görevlendirir. Bu kontrolör serbest ekonomik kooperatif kontrolü olmalıdır. Şayet birlik yönetim kurulunda bu nitelikte biri varsa o kişi görevlendirilebilir.

6) Kontrol birliğinin genel kurul toplantısı yalnız kendi birlik bölgesinde yapılır.

§/63 c

Kontrol birliğinin Statüsü :

1) Kontrol birliğinin statüsü şöyledir :

a) Kontrol birliğinin amacı.

b) İsmi, diğer mevcut birliklerden açıkça ayırt edilebilecek şekilde olmalıdır.

c) Bulunduğu yer.

d) Kontrol, iş çevresi.

**KOOPERATİFLERDE ÇOK ÖNEMLİ BİR KONU :
KONTROL - DENETİM**

2) Kontrol birliğinin statüsü, Kontrolör ve revizörlerin seçim ve ehliyet durumlarına göre işe alınma şekli, kontrolün şekli ve başlangıcı ve yönetim kurulunu toplantıya davet ve diğer K. Birliğinin organları hakkında ayrıntılı hükümler ihtiva etmelidir.

3) Kontrol birliğinin statüsünde amaç bölge mevzularında yapılacak değişikliklerde, devlet tescil dairesinden müsaade alınması ve 63 a nın 2 ve 3. fıkralarında belirtilen şekillere uygulanmalıdır.

§/63 d

Statü değişikliği :

Kontrol birliği statüsünün değiştirileceğine bölgesindeki mahkemeye (Madde 40) ve yine bölgesindeki devlet makamına tastik ettirmek ve bu sene ocak ayında birliğe bağlı kooperatiflere bildirmek zorundadır.

§/63 e

Kontrol birliklerinin birleşmesi :

1) Hukuki şekil ve statüsü aynı şekilde tescil edilmiş bir kontrol birliği, aynı hukuki şekilde kurulmuş diğer bir kontrol birliği ile Genel Kurullarınca verilen birleşme kararı sonucunda birleşebilirler.

Birleşme kararı statüye göre mevcut ortakların 3/4 çoğunluğu ile alınır.

2) Birleşme mukavelesi yazılı ve medeni kanun hükümlerine uygun bulunmalıdır.

§/63 f

Birleşme her iki birliğin yönetim kurulları tarafından geçikmeksizin buldukları mahallin sicillerine bildirilmelidir. Sicile yapılan bildirimde, iki birlik arasında aktedilen mukavelelerin aslı veya tasdikli bir suretleri iliştilir.

Mukavele suretinin tetkikinde 1. ve 2. cümle (Madde 63 a) Madde 63 e deki malumatı kapsıyorsa birleşme tescil edilir.

2) İnfisah eden kontrol birliğinin bulunduğu yerin sicilinde yapılan bu birleşme mukavelesinin tescili ile, bu birliğin mevcut borç ve alacaklarının birleşmeyi kabul eden birliğe intikal etmiş bulunduğunu ifade eder.

3) Sicile birleşme kararının yazılmasından sonra her iki birlik

geçikmeksizin ilgili devlet dairesine bilgi verir karşılıklı borç ve alacak durumunu bir kontrolce tetkikini talep edebilir.

§/63 g

Bu suretle ortadan kalkan birlik için tasfiye işlemi yapılmaz :

Medeni kanunun (umumi hükümlerinin) 45. maddesi burada uygulanmaz.

2) Bu birleşme dolayısıyla faaliyeti son bulan kontrol birliği ile birleşim kontrol birliğinin (Her iki birliğin) Yönetim Kurulu Üyeleri topyekün zarardan ötürü sorumludur.

Bütün alacak ve borçları (mamelekiyle) ile birleşen her iki Birliğin Yönetim Kurulu Üyeleri, birleşme mukavelesinin nihayetinde eğer tedbirli bir iş adamı gibi hareket ederek gereken itina ve titizliği göstermişlerse bu sorumluluktan kurtulurlar.

§/63 h

1) Tasfiyesi sona eren kontrol birliğinin birleşme mukavelesini bulunduğu yerdeki sicile kaydı, bu birlik üyelerinin yeni birlik ortaklığının hak ve vazifelerini kabullenmiş olduklarını ifade eder.

Sicile yapılan bu kayıttan Yönetim Kurulu, kontrol kuruluna bağlı üyeleri derhal haberdar etmelidir.

2) Faaliyeti sona eren birlik üyelerinin, mukaveleyi fesh ederek yani birlikten çıkacaklarını bildirmek hakları olduğu gibi mukaveleyi fesh etme hakları da mahfuzdur.

Çıkış ihbar müddeti en geç üç ay sona erer. Vadenin başlangıcı birleşme mukavelesinin ortağa tebliğ edildiği tarihtir.

Ortaklığı fesh ettiğini bildiren bu ihbarla, ortaklığın yeni birliğe devredilmesi mümkün değildir.

§/63 i

1) Bir kontrol birliği devletin kendisine tanıdığı haklara müsteniden diğer bir birlikle hukuki şekil ve tarzda bir birlik meydana getirecek şekilde birleşebilir. Bu birlik devralan diğeri ise tasfiye edilmiş olarak kabul edilir.

2) Birleşme her iki yönetim kurullarınca gecikmeden devralan birliğin bulunduğu yerdeki birlik siciline tescil edilir.

Birleşme ile tasfiye edilen birliğin bulunduğu yerdeki sicile kay-

dında ve devralan birliğin bulunduğu yerdeki sicile kaydında 63 e den 63 h ye kadar belirtilen esaslar dairesinde 63 f nin 2. paragrafı ve 63 h nin 1. paragrafı ve 1. cümlesindeki belirtilen hususların göz önünde bulundurulması ve belirtilmesi mecburidir.

§/64

Kontrol birliğinin Murakabesi :

Yetkili devlet bakanlığı, Birliklerin yapmakla yükümlü oldukları görevlerini yapıp yapmadıklarını kontrolla yetkilidir.

§/64 a

Kontrol hakkından elçektirme :

Eğer kontrol birliği kendisine verilen görevleri artık tehlikesizce yapmak imkânını bulamıyorsa ve yetkili Bakanlığın direktiflerine riayet etmiyorsa, yahut onun kontrol faaliyeti hiçbir müsbet sonuç vermiyorsa kontrol birliği görevden elçektirilebilir.

Bu elçektirmenin hükümet vasıtasıyla ilgili birliğin yönetim kurulu-
luna teblig edilmesi gerekir. Kontrol işinden elçektirme 63 d de belirtil-
diği üzere mahkemeye de malumat verilir.

§/64 b

**Kontrol birliğine bağlı olmayan kooperatiflerin kontrol ve mura-
kabesi :**

Bir kooperatif hiç bir kontrol birliğine bağlı değilse, o takdirde mahkeme 10. da belirtilen hususları gözönünde bulundurarak kontrol birlikleri kanununa göre işlem yapılmak üzere bu görevi bir kontrol birliğine yaptırır.

Böyle bir durumda kooperatifin iş durumu ve bulunduğu yer göz önünde bulundurulur.

§/64 c

Tasfiye edilen kooperatiflerin kontrolü :

Tasfiye edilen kooperatifler için dahi bu maddeler hükümleri uygulanır.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDA TÜKETİCİNİN KORUNMASI (*)

(Consumer Protection in the European Economic Community)

Yazan : J. M. Wood

Çeviri : Yücel ÖZKÖK

GENEL - İŞ Sendikası
Eğitim ve Uluslararası
İlişkiler Müdürü.

Tüketicinin haklarını korumak için Roma Anlaşmasında belirli şartlar yoktur. Bu, AET'in tüketicilerle ilgilenmediğini belirtmek için ileri sürülmektedir, —zaten bundan da çok uzaktır—. Ancak, birçok tüzükler gibi, Anlaşma da, belirli hususlardan ziyade genel hususları kapsamaktadır.

39. Madde, Ortak Tarım Politikasının amaçlarını belirlerken, bunlardan birisi malın tüketiciye makul fiatlarda iletilmesini açıklamaktadır (dikkati çekecek derecede kapalı bir genellik...). Rekabeti yöneten şartlarla ilgili 86. madde, imalatın, pazarın veya teknik gelişmenin tüketici zararına tahdidî de dahil, doğru olmayan istismarın birtakım uygulamalarını tarif etmektedir. 36. maddede tüketicinin sağlığını koruyabilmek için ithalatlara tahditlerin konmasına müsaade etmektedir.

Anlaşmanın genel amaçları, uygulamaları yönünden tüketicinin menfaatindedir. 29. madde şöyledir : kendisine verilen görevlerin yürütülmesinde, Komisyona, üye Ülke ekonomilerinin ciddi karışıklıklarını ortadan kaldırmak, imalatın rasyonel gelişmesini garanti etmek ve ekonomide tüketimin genişlemesini sağlamak için duyulacak gerekli ihtiyaçlara göre yön verilecektir. 2. ve 104. maddeler, devamlı ve muvazeneli genişlemeye, yaşama standardının genel olarak yükselmesine,

yüksek bir istihdam seviyesine ve fiyatların sabit bir seviyede tutulmasına temas etmektedir.

Modern tüketici hareketi, görevlerine bir nevi olumsuz bir yaklaşma yapmaya meyil etmiştir. O, istismara karşı tüketiciyi korumak için güçlü ticaret ve sınai kuruluşları ve hükümetin daha büyük gücünü kullanma yollarını aramıştır. Tüketicilerin uyuşmazlıkları için uygun olan çözüm yollarını temin etmiştir; tüketime daha rasyonel bir yaklaşma meydana getirmek için gerekli bilgi ve eğitim imkânlarını sağlamıştır. Ancak, Profesör J. K. Galbraith'inde bir kitabında söylediği gibi, «En fazla maddi artışı getiren ve orta seviyedeki insanın refahını sağlayan unsurlar gelirin yeniden dağılmasından değil, son dönemlerde verimin artırılmasındandır.» AET, bütün vatandaşlarının menfaati için modern teknolojiyi kontrol etme yolları aramaktadır. Böyle bir yöntem içinde de şimdiye kadar istihdam seviyesinin yükseltilmesi, fiyatların sabit bir seviyede kalması ve yaşama standartlarının genel olarak yükselmesi amaçlarına ulaşılmasında başarılı olmuştur. Bu amaçlara ulaşıldığı takdirde, bunlardan yararlanacak olanlar muhakkak ki, tüketicilerdir.

Bununla beraber, dikkat edilmesi gereken bir husus, sosyal sonuçları ne olursa olsun, aydınların ekonomik hedeflere ulaşma arzularında şüphe ve korku içinde bulduklarıdır. Komisyon Başkanı Dr. Sicco Mansholt, dünya nüfusunun çok hızlı artışının doğuracağı sonuçlar, tabii kaynakların müsrifce kullanılması ve çeşitli yönlerle çevreye ve böylece insan hayatına yapılan zararlarla çok yakından ilgilendiğini belirtmiştir. Tüketicilerin üzerinde önemle durduğu ve büyük ilgi duyduğu konular işte bunlardır. Ancak, Dr. Mansholt'un da ikaz ettiği gibi, çevre kirlenmesini önleyici bir imalât sistemi ve «devreden» bir ekonomi, maddi refahta kesin bir düşme ve malların serbest bir şekilde seçimini getirecektir. Tüketici kuruluşları böyle bir düşünce için acaba hazırlıklı mıdır?

Roma Anlaşması milli hükümetlerin üstünde bir tüzük değildir ama, ekonomik topluluğun bir tüzüğüdür. Kurucu babaların ne şekilde bir görüşleri olursa olsun, AET yalnız gelişmemiş politik bir yapıdır, fakat, ekonomik güçte politik güç kadar suistimal edilmiş olabileceğinden, biz hakiki özgürlüklerin korunması için çok önemli olan o «çeklere ve muvazenelere» dikkatle bakmalıyız.

AET içinde önemli bir rol oynayan Komisyon, tabiatı bakımından fazlasıyla bürokrattır ve Komisyonun günlük işleri üzerinde fazla bir etkisi bulunmamaktadır. Senelerdir, Parlamento güçlerinin kuvvetlendirilmesi yönünde yapılan girişimler verimsiz olmuştur. Vedel Komisyonu tarafından yakın bir tarihte yapılan bir araştırmada bazı re-

formlar önerilmektedir fakat, sorunlar çok önemli ve büyüktür. Eğer, Parlatentonun İngiliz Kooperatif üyelerinden birisi gelecek yıl Avrupa Assamlesine tayin edilirse, Assamble içinde güçlü bir tüketici grubunun tesisi olanakları muhakkak ki düşünülebilir. Tüketicilerle ilgili faaliyetlere kamunun dikkatini çekmek için kullanılabilir bir araç, Assamble üyelerinin hazırlayacakları yazılı sorulardır.

Daha geniş bir temsil karakteri bulunan ve büyük bir istişari kuruluş olan Ekonomik ve Sosyal Komite, üyeleri arasında «Genel yönle-riyle ilgisi olan» temsilcilerin buraya tayini için gerekli şartların düzenlenmesi olmasına rağmen, tüketicilerden hiçbir temsilci yoktur. Tüketicilerin en az çiftçiler ve ticari alâkaları bulunanlar kadar etkisi olabilmesi için, AET Ana Tüzüğü muhakkak tadil edilmelidir.

1968'e kadar, Komisyonda tüketiciler olarak tanınan bir Şube mevcut değildi, fakat o senenin Nisan ayında IV. Genel Müdürlüğün (Rekabet), A Müdürlüğü (Genel Rekabet Politikası) içinde böyle bir şube kurulmuştur. Tüketici menfaatleri yönünde şuurla ve gayretle çalışan fakat belirli kaynakları bulunmayan Bay Leon Klein buranın Başkanidir.

Anlaşmanın 100, 101, 102. maddelerinde belirlenen şartlar için yasaların birbirlerine uyumunun sağlanması yönünde Komisyon çalışmaları yürütülmektedir. Bu çalışmalar, 28 Mayıs 1969 ticaretinde karşılaşılan teknik engellerin bertaraf edilmesini, tüketici sağlığının korunması ile ilgili problemlerin çözümlenmesini ve tüketicinin ekonomik haklarının korunması ile, onlar için gerekli bilgilerin teminini kapsamaktadır. Gıda maddeleri konusunda, kahve ve çay, meyva, salça, bira, dondurma, çocuk mamaları ve nişastalar gibi çok çeşitli mahsuller üzerinde gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan diğer çalışmalar, tehlikeli yiyecek artıkları, DDT, açıkta satılan yiyecek maddeleri, hayvan yiyeceklerine katılan maddeleride kapsamaktadır. Tüketicilerin hak ve menfaatlerinin korunmasında, mahsulün isimlendirilmesine, muhteviyatına, saflık standardına ve içine ilâve edilen malzemelere de özel dikkat sarfedilmektedir.

Bütün bu çalışmalar ameli olarak her mahsul için teker teker yürütülmektedir. Üzerinde durulan diğer konular, tekstilin sınıflandırılarak isimlendirilmesi ile, motorlu araçların imalatı ve kullanılmasıdır.

Yasaların birbirlerine uyumu için Anlaşma şartlarının esas amacı belirli olarak tüketicinin korunması değil, rekabete yönelen engelleri ortadan kaldırmaktır. İttifakla alınan karara göre Konsey, Ortak Pazarın kurulması veya çalışmalarına doğrudan doğruya tesir ettiğinden,

Üye Ülkelerinin idari mekanizmaları ve bu gibi yasalarının uyumunu sağlamak amacıyla ilgili yönetmelikleri tasdik etme yetkisine sahiptir. Burada yine, Roma Anlaşmasının amaçlarına ulaşılmasında bir araç olan rekabetle meşgul olmamız gerekmektedir. Ancak, kapitalist veya karışık ekonomilerde doğru bir rekabeti bulmak mümkün değildir, ve tüketicilerde merakla, ekonomide önemli bir yeri olan büyük uluslararası şirketleri AET'in kontrol etmeye muktedir olup olmayacağını sormaktadır. İşbirlikçilerde aynı zamanda, Genişletilmiş bir Topluluk içinde, şimdiki güçlerini kendi şirketleri arasında koordine edip edemeyeceklerini ve kifayetsiz olup olmayacaklarını kendilerine sormalıdırlar.

Roma Anlaşmasının uygulamaya konulmasından bu yana, Topluluk içindeki altı ülke tüketicilerinin satın alma gücü artmış olmasına rağmen, üye ülkelerin piyasalarındaki aynı malların fiyatlarında yine de büyük farklar görülmektedir. 1970 yılı Kasım ayında Avrupa Topluluğu İstatistik Dairesince yürütülen bir araştırmada, eğlence, eğitim ve kültürel katagorilerde % 8 den başlayarak giyimde % 35 ve ilaç ve tedavi malzemelerinde % 72'ye kadar yükselen bir farklılık olduğu tesbit edilmiştir. Fiyatlardaki bu farklar, her pazara göre rekabetin kendi özelliğini, her pazarın kendi karakteristiklerini ve vergi iadelelerinin nisbetsizliğini göstermektedir. Mesela, radyo vergisi Lüksemburg'ta % 8 den Fransa'da % 33.3'e kadar ve deterjanlar üzerindeki vergi Hollanda'da % 4 den Fransa'da % 23'e kadar değişmektedir. AET ülkeleri içindeki bütün tüketicilerin menfaatlerine göre olarak, piyasa fiyatlarının uygunluğunu sağlamak çözümlenmesi çok zor bir sorun olacaktır.

Komisyondun gelecekteki çalışmaları için göze çarpan önemli bir husus, Brüksel'de sını ve ticari menfaatleri temsil eden sayısız baskı gruplarının bulunmasıdır. Bu gruplardan bazıları resmen tanınmış olma haklarını kullanmakta ve tasarı halindeki yönetmeliklerin hazırlanma devrelerinin başında bunların bazılarıyla istişareler yapılmaktadır. 1962 yılında Tüketiciler İrtibat Komitesi kurmak suretiyle, Tüketiciler de bu baskı gruplarıyla rekabet etme ve onları bertaraf etme yollarını aramışlardır. Bu Tüketiciler İrtibat Komitesi şu dört ayrı kısımdan oluşmaktadır :

1. Tüketiciler Kooperatifleri;
2. Sendikalar (Hür ve Hristiyan Sendikalar);
3. Tüketiciler Birlikleri; ve
4. Aile Teşkilatları.

Avrupa Tüketici Kooperatifler Topluluğu, Tüketici İrtibat Komitesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Ancak, büyük ve zor işlerin dışında, İrtibat Komitesi bilhassa Bay J. Semler Collery tarafından yaratılan ciddi zorluklarla da karşılaşmıştır: Yeterli kaynaklara sahip olamamıştır; Brüksel'deki büyük güçler seviyesinde bir sandalyeye sahip değildi ve Komisyondan mali ve diğer birtakım yardımların alınması için yapılan başarısız uğraşılardan sonra 1972 yılı başlarında da kapanmıştır. Bunun neticesinde, şimdi Bay Leon Klein, tüketici ile ilgili faaliyetlerinde aralarında koordinasyon bulunmayan beş ayrı grüpla istişare yapmak durumundadır.

AET içinde tüketicinin korunması amacıyla sorumluluk kooperatifçiliğın katkısına ve dolayısıyla da bu amaçla kurulan EURO-COOP'un özel çalışma grubuna verilmiştir. Çok iyi bir şekilde gelişmiş bir kooperatifçilik sektörüne sahip olan üç yeni ülkende bu harekete dahil olması, tüketiciler adına EURO-COOP'u daha da güçlendirecektir. Komisyon şimdi EURO-COOP'a mali bir yardımda bulunmuş ve bunu tek tüketici teşkilâtı olarak kabul etmiştir.

Önümüzdeki birkaç sene içinde AET politikasının tüketici menfaatlerine kifayetli bir şekilde etki yapması beklenemez. Ancak, «halkın yaşama standardının devamlı olarak yükseltilmesine» yönelik genel ekonomik politikada, tüketici menfaatleri kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır. Bu şartlar altında, Üye Ülkelerin yerli tüketici politikaları en fazla değer taşımaya devam edecektir. Bay Leon Klein, bununla ilgili olarak önemli bir Konferansa sunduğu, bu politikaların değerli araştırmaları için takdir ve tebrik edilmelidir.

Tüketicinin korunması ile ilgili hususlar, ayrıntılarında ülkeler arasında farklılık göstermesine rağmen, bütün AET içinde müşterek bir modele sahiptir. Genellikle, kamu yetkililerinden, yarı-kamu kuruluşlarından ve gönüllü kuruluşlardan oluşan üç esas eleman vardır. Merkezi ve mahalli hükümet yetkilileri, esas yasal korunmaları temin edenler ve yarı-kamu kuruluşlarıyla, gönüllü kuruluşlar arasındaki işbirliğini sağlarlar. Bazı hallerde bunlar kamu fonları tarafından desteklenirler. Yarı-kamu kuruluşları, tüketici maddelerinin mukayese testleri, standartlaştırılmaları, reklam ve pazarlama işleri ve tüketici bilgileri gibi hususlarla ilgilenirler. Gönüllü kuruluşlar ise tüketici birliklerini, ev kadınları gruplarını, sendikaları ve tüketici kooperatiflerini kapsarlar. Bu kuruluşların daha verimli olmaları için faaliyetlerindeki koordinasyon ve yapılan çalışmaların merkezileştirilmesi, kuruluşlara göre oldukça değişmektedir.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDA TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Genişletilmiş AET topluluğu içinde tüketici teşkilatlarının yürü-
tebilecekleri en yararlı çalışmalardan bir tanesi, Bay Klein tarafından
alınan malûmatın tetkikidir. Halihazırdaki uygulamalarıyla tüketicinin
korunması, gerekli malûmatın temini ve eğitimin sağlanması ile ilgili
ideal bir programın düzenlenmesi bakımından bu malûmatın yakından
tetkiki şarttır. Ayrıca bunlar, millî hükümet ile Komisyona da sunula-
bilir. 256 milyon tüketici menfaatinin sağlanması için, üye ülke ve Top-
luluk yasalarının akıllı bir yönde birleştirilmesinden en iyi bir şekilde
ancak böyle yararlanılabilir.

peçya

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Cooperative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38, Ankara - Turkey.»

The Turkish Cooperative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose contributions appear in Kooperatifçilik.

Editor For

The Turkish Cooperative Association

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Editorial Board

Celâl UZEL

Basri İMECE

Osman ATTİLÂ

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on cooperatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will mainly Turkish.

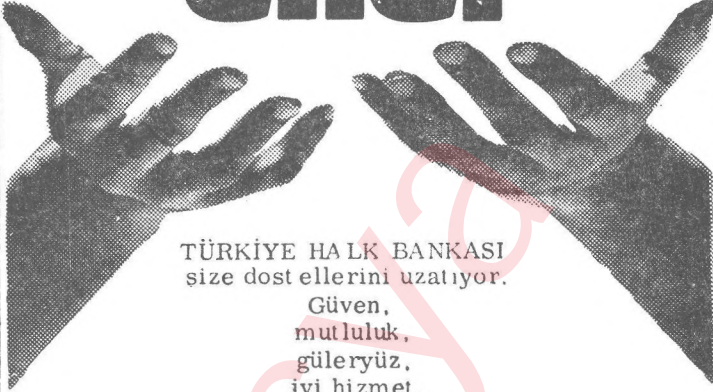
ADMINISTRATORS BOARD

Nusret UZGÖREN, Chairman	Former General Manager, Turkish People's Bank.
Rahmi ÖNEN, Vice Chairman	Asst. General Manager, Turkish People's Bank.
Kâzım SEÇER, Tre surer	Dip. Eng. Bank of Agriculture
Nuri ABAÇ	Advisor State Planning Organisation
Şimşek ARMAN	Agricultural - Engineer, Ministry of Rural Affairs.
Osman ATTİLÂ	Poet, Editor
Yıldırım ERGİDEN	Manager, Turkish People's Bank.
Hasan Tahsin EROL	Agricultural - Economist - Advisor
Ekrem GÖL	General Manager, Agricultural Credit Cooperatives.
Süleyman GÖKCER	Advisor, Turkish Agricultural Bank.
Basri İMECE	Asst. Manager, Public Relations Department of the Turkish Agricultural Bank.
Kadir KALFA	Agricultural Engineer, Ministry of Rural Affairs.
Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLÂYİM	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Celâl UZEL	Engineer, Former General Manager of Turkish Cooperative Association.

BOARD OF AUDITORS

Ayhan İNAL	Accountant.
Yusuf BAHÇE	Cooperative Sale Service Manager of the Turkish Agricultural Bank.
Şahinkaya DİL	Asst. Manager.

dost eller

TÜRKİYE HALK BANKASI
size dost ellerini uzatıyor.

Güven,
mutluluk,
güleryüz,
iyi hizmet,
modern uygulama
Halkın bankası olan
TÜRKİYE HALK BANKASI
daima
hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır